

Gebiedsagenda Broekheurne

Kerndocument, **Toelichting**, Maatregelenbundel, Procesverslag

Gebiedsproces en Gebiedsagenda Broekheurne

Dit is de toelichting op de Gebiedsagenda Broekheurne met informatie over het gebied van de ontstaansgeschiedenis tot en met het huidige gebruik (H1); met de opbouw van het landschap en de indeling in deelgebieden (H2). Het beleid van de overheden en de waardering van bewoners en bedrijven in het gebied staat in H3. Daaruit komen ambities voort voor de toekomst (H4). Daarvoor zijn maatregelen nodig, die per thema zijn uitgewerkt (H5). Om de Gebiedsagenda uit te voeren is ook de komende jaren organisatie nodig. Er is een indicatie van kosten en een planning (H6). In een los bijgevoegd procesverslag zijn de voorgeschiedenis, opdracht werkwijze en het procesverloop beschreven.

Inhoudsopgave toelichting

Hoofdstuk	Pagina
1. De Broekheurne	4
1.1 Het gebied	4
1.2 Bodem en water	4
1.3 Ontginning: historie van het landschap	6
1.4 Bebouwing en wegen	9
1.5 Huidige gebruik van de Broekheurne	10
1.5.1 Landbouw	11
1.5.2 Landgoederen	12
1.5.3 Natuur	12
1.5.4 Bewoning en recreatie	14
2. Opbouw van het landschap – samenhangende deelgebieden	16
2.1 Uitgaan van het landschap	16
2.2 Deelgebieden, verbindingen en randen	17
3. Waardering en beleid	18
3.1 Thema leefkwaliteit en recreatie	18
3.1.1 Beleidsopgaven	18
3.1.2 Ervaringen en voorzieningen rond leefkwaliteit in de huidige situatie	19
3.1.3 De opgaven samengevat	20
3.2 Thema landbouw, natuur en landschap	21
3.2.1 Beleidsopgaven	21
3.2.3 Samengevat	26
3.3 Thema duurzame energie	27
3.3.1 Beleidsopgaven	27
3.3.2 Ervaringen rond duurzame opwek	27
3.3.3 Samengevat	27
4. De toekomst van Broekheurne	28
4.1 Vertrekpunten	28
4.1.1 De tijd staat niet stil	28
4.1.2 Beschermen en benutten in balans	29
4.2 Toekomstbeeld Broekheurne	30
4.3 Inzoomen op de deelgebieden	32
5. Ontwikkeling per thema	36
5.1 Leefkwaliteit & recreatie	36
5.1.1 Toekomstbeeld	36
5.1.2 Maatregelen	37
5.2 Landbouw, natuur en landschap	38
5.2.1 Toekomstbeeld	38
5.2.2 Maatregelen	39
5.3 Duurzame energie	46
5.3.1 Toekomstbeeld	46
5.3.2 Maatregelen	47
5.4 Doelbereik	49
5.4.1. Doelbereik voor het thema leefkwaliteit & recreatie	49
5.4.2. Doelbereik voor het thema Landbouw, natuur & landschap	49
5.4.3. Doelbereik voor thema Duurzame energie	51
6. Realisatie	52
6.1 Organisatie in de realisatiefase	52
6.2 Planning en financiering	57
6.2.1 Overzicht kosten en kostendragers	57
6.2.2 Toelichting op kosten en kostendragers	57
6.2.3 Planning	59

1. De Broekheurne

Het begint met het gebied. Waar ligt de Broekheurne en hoe is het gebied gevormd tot wat het nu is. Vanaf de bodem tot aan het huidige gebruik, de mensen die er wonen en de bedrijven die er werken.

1.1 Het gebied

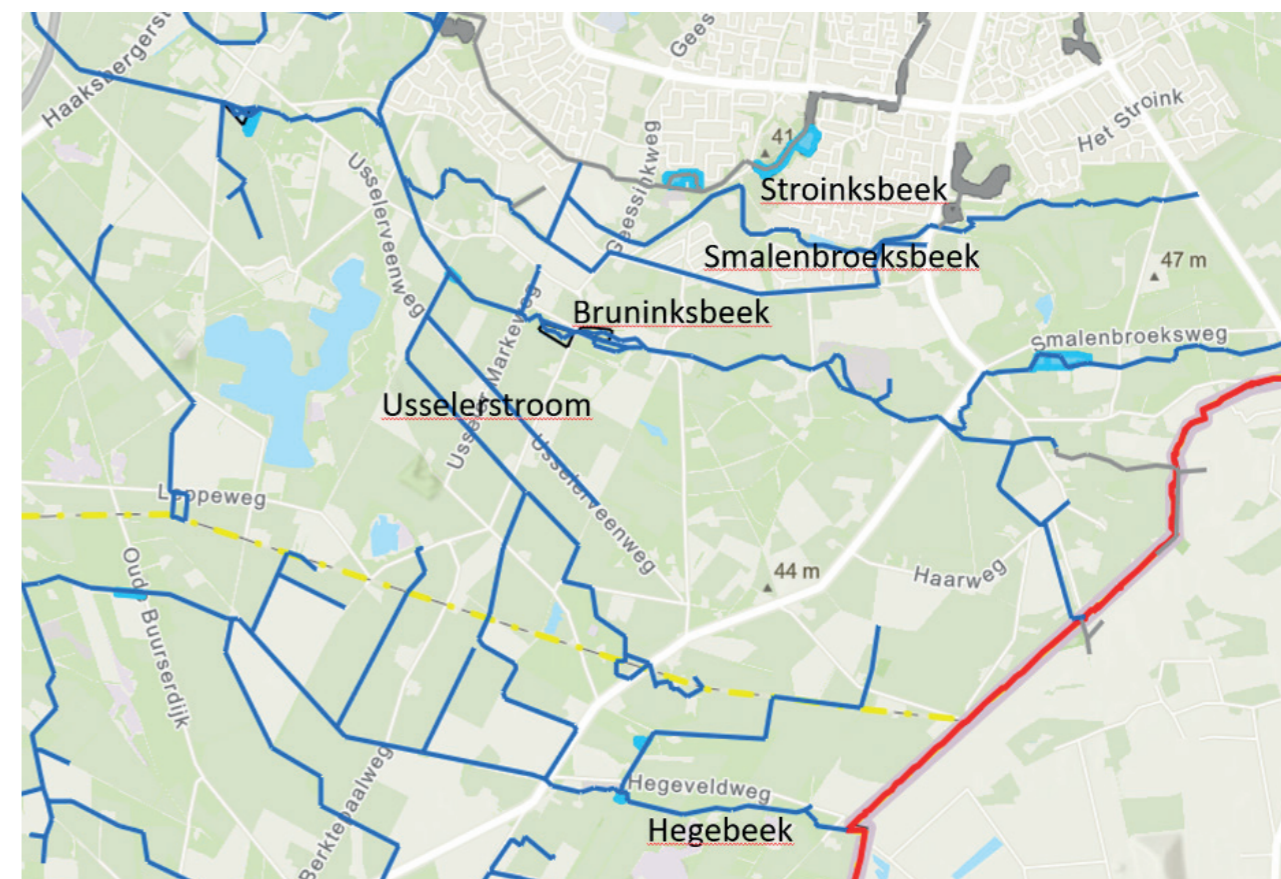
De Broekheurne ligt in het zuiden van de gemeente Enschede: een landelijk gebied van ruim 1.000 ha. De Broekheurne kent een afwisselend landschap met boerderijen, landgoederen en woonhuizen. De bodem bestaat vooral uit zandgronden. Het gebied loopt in hoogte af van oost naar west met daarin natuurlijke beken en een enkele gegraven waterloop. Driekwart van het gebied is in gebruik bij de landbouw (circa 80% grasland en 20% bouwland, wisselend per jaar), afgewisseld met bos, houtwallen en ander natuurlijk gebied. De Broekheurne grenst in het noorden aan de stad Enschede. Daar liggen ook de oudste boerderijen en enkele landgoederen uit het midden van de 19e eeuw. Het zuidelijke deel van de Broekheurne bestaat uit veenontginningen uit de vorige eeuw.

1.2 Bodem en water

Water

De Broekheurne bestaat grotendeels uit zandgronden die in hoogte aflopen van hoog in het oosten tegen de grens met Duitsland, naar lager in het westen. Dat is dan ook de stroomrichting van de natuurlijke beken van de Stroinksbeek, Smalenbroeksbeek en de Bruninksbeek, die van oost naar west door de Broekheurne lopen. Ten zuiden van de Broekheurne loopt de Hegebeek, die via de Usselerstroom 'kortsluiting' maakt met de Bruninksbeek.

Het woorddeel 'broek' in de naam Broekheurne geeft in het Oudnederlands aan dat het gebied van oorsprong bestond uit 'vochtig land, moeras'. In de loop van de eeuwen is er van alles aan gedaan om het water af te voeren en de 'broek' droog te leggen. Vooral de laatste decennia zijn de grondwaterstanden in de Broekheurne sterk gedaald. De arme zandgronden houden zelf weinig water vast. In de telkens vaker voorkomende perioden met weinig neerslag wordt de verdroging in de Broekheurne steeds meer als een probleem ervaren in de landbouw en voor de natuur. Ook de tuinen van bewoners hebben te maken met droogte.

Figuur 2 Waterlopen op de Beheerkaart 2014 waterschap Vechtstromen / bron website waterschap Vechtstromen (namen beken toegevoegd).

Figuur 1 Luchtfoto (Google Earth 2022) met begrenzing de Broekheurne.

Usselerstroom

De rond 1965 gegraven Usselerstroom staat bijna haaks op de natuurlijke stroomrichting en snijdt diep in het landschap in. Zij is destijds gegraven om het water van de Hegebeek versneld af te kunnen voeren via het Twentekanaal richting IJssel. Zo wordt wateroverlast benedenstrooms voorkomen. Deze snelle afvoerfunctie wordt gemiddeld vijf keer per jaar benut. De Usselerstroom versterkt de verdroging in een groot gebied. De verdroging leidt tot sterfte van onder meer beuken, eiken en andere vegetatie op de landgoederen. Waar drooglegging lange tijd een voorwaarde was voor de hoogproductieve landbouw, beperken droge zomers telkens meer de opbrengsten in de landbouw. Het is de vraag of de voordelen van de snelle afvoer nog wel opwegen tegen deze bijdrage aan de verdroging.

Bodem

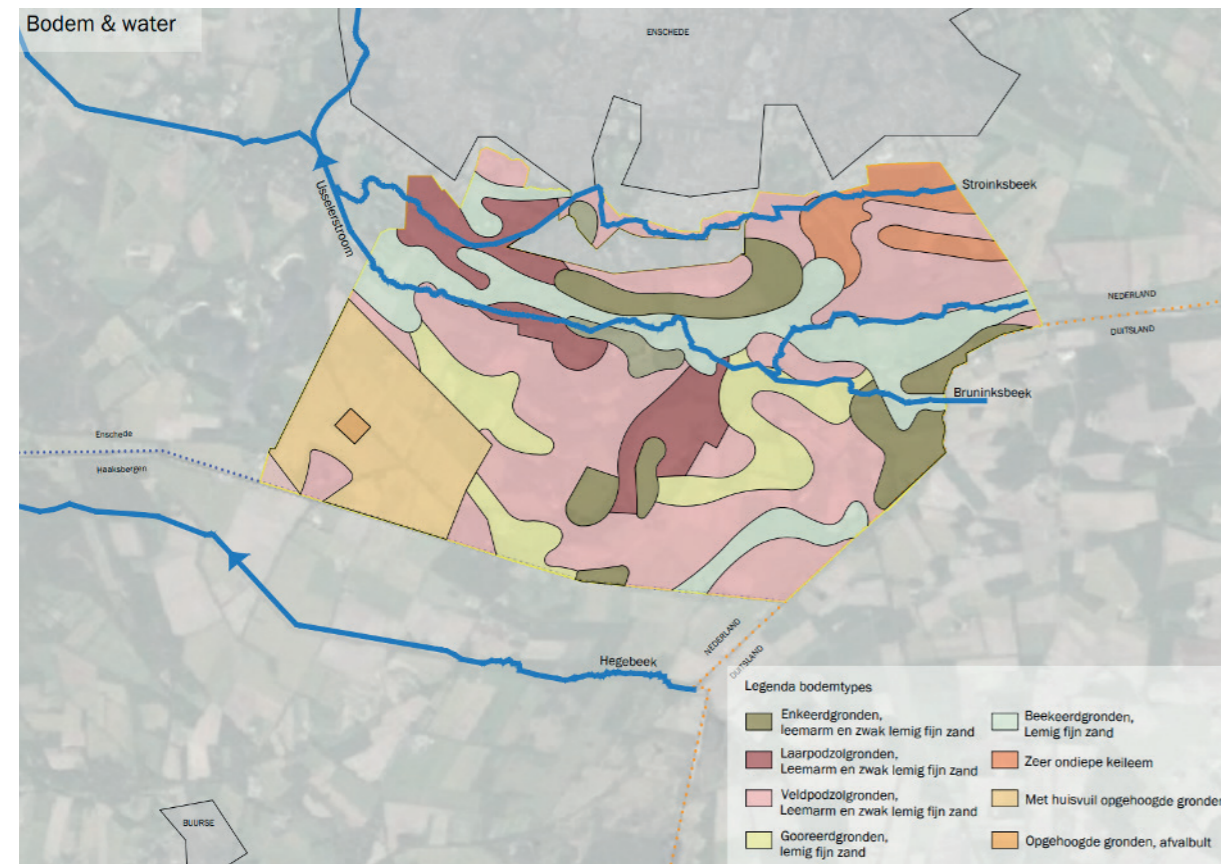
De zandgronden verschillen in kwaliteit en samenstelling. Door eeuwenlang mest en plaggen op te brengen zijn humushoudende 'zwarte' gronden ontstaan op de enkele oude essen. Op de jonge ontginningen is veen gewonnen en resteren schrale zandgronden. Ook de bosgronden zijn arm. De bodemopbouw is gevarieerd en kent ook plekken met veenhoudende en lemige grond.

1.3 Ontginning: historie van het landschap

Oude hoevenlandschap en boslandschap

De oudste ontginningen in de Broekheurne noemen we nu 'oud hoevenlandschap'. Dit zijn gebieden die al eeuwenlang in agrarisch gebruik zijn, met oude hoeven (boerderijen), een kleinschalige mozaïekverkeveling, houtwallen en essen. Daar ligt de oorsprong van oude erven met namen als Berenbroek, Het Smalenbroek, Het Kwekkeboom en Stroink. De oude ontginningen liggen direct ten zuiden van de huidige bebouwingsrand van

de stad Enschede. In het westen van de Broekheurne is de Bruninksbeek grofweg de begrenzing; oostelijk loopt het oude hoevenlandschap verder door tot aan de grens met Duitsland. In de loop van de 19e eeuw hebben textielondernemers op een aantal oude erven in de stadsrand een landgoed gesticht met afwisselend landgebruik met weides en zones met bos (boslandschap). De landgoederen Smalenbroek, Stroink en Groot Brunink liggen vooral noordoostelijk en centraal in de Broekheurne. Het boslandschap in het centrale deel loopt door richting de zuidgrens van de Broekheurne.

Figuur 3 Bodem in de Broekheurne met natuurlijke beken.

Figuur 4 Restant van het Usselerveen.

Jonge ontginningen

Het zuidelijk deel van de Broekheurne bestond lange tijd uit woeste grond. Vanaf het begin van de 20e eeuw zijn de gronden ontgonnen onder andere in het kader van de werkverschaffing in de jaren dertig. In een deel van het gebied was veen aanwezig. Dit is gewonnen voor brandstof (turf). Het jonge ontginningslandschap is grootschaliger dan de oude ontginningen, met relatief grote rechte kavels en weidser zicht, ook omdat in deze jonge ontginningen minder houtwallen en andere beplanting aanwezig is. In het westen is de overgang van oude hoevenlandschap naar de jonge ontginning vrij scherp ter hoogte van de Bruninksbeek. In het oostelijk deel van de Broekheurne is de overgang meer geleidelijk.

Broekheurner Turf.
De prijzen zijn franco huis bezorgd:
Grijze of witte Aanmaakturf . . . f 1.00
Zwarte Huisbrandturf f 1.10
Zwarte Fabrieksturf f 1.30
alles per 100 stuks.
Wederverkopers gevraagd
waarvoor ook alle soorten Steenkolen concurrerend verkrijgbaar zijn.
STEEGH & ESSER, Broekheurne.

1.4 Bebouwing en wegen

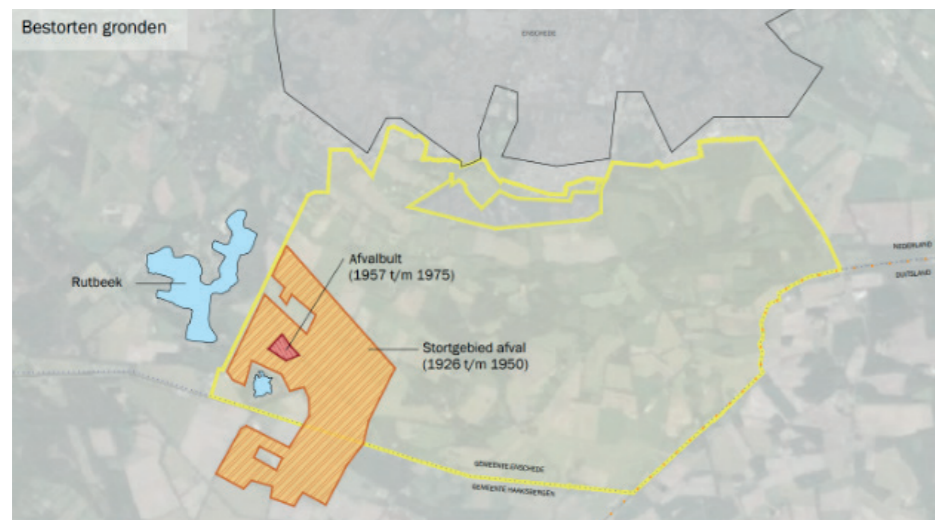
Het landschap in de Broekheurne

Figuur 5 Ontstaansgeschiedenis van het landschap.

Na de turfwinning is in de periode van 1926 tot en met 1950 huisvuil gestort in een gebied van ongeveer 170 hectare¹, waarvan een groot deel binnen de Broekheurne ligt. Daarna is van 1957 tot 1975 afval gestort in de -nog steeds aanwezige- bult. De bestorte grond is bedekt met een laag goede grond en vanaf ongeveer 1950 in

agrarisch gebruik genomen, vooral als grasland. Het zijn gronden met een hoog humusgehalte. De gemeente heeft de ontgonnen gronden onder meer uitgegeven aan boeren die verplaatst werden vanwege de stadsuitbreiding elders in de gemeente.

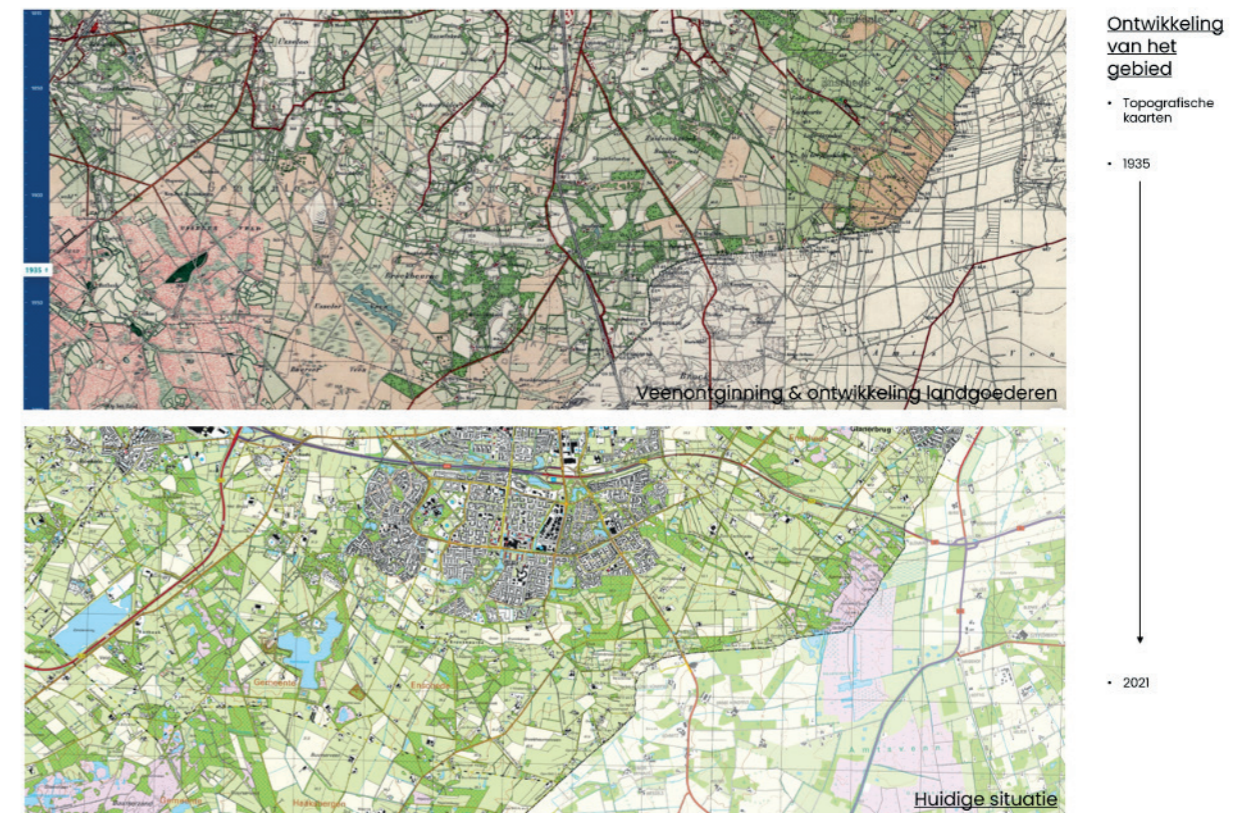
Figuur 6 De afvalbult en bestorte gronden in de Broekheurne en Haaksbergen.

Bron: Raamsaneringsplan 'Huisvuilgronden' Buurserveen – Usselerveen in de gemeente Enschede en Haaksbergen, Bilfinger – Tebodin 17 juni 2015.

Bebouwing

De Broekheurne liep van oudsher door tot de singel van Enschede. In de vorige eeuw en vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft de nieuwbouw van Enschede een fors deel van de Broekheurne opgeslokt. Ook in deze eeuw is de bebouwing uitgebreid met de woonwijk Het Brunink in de huidige noordrand van de Broekheurne. Deze wijk ligt als een enclave in het landelijk gebied.

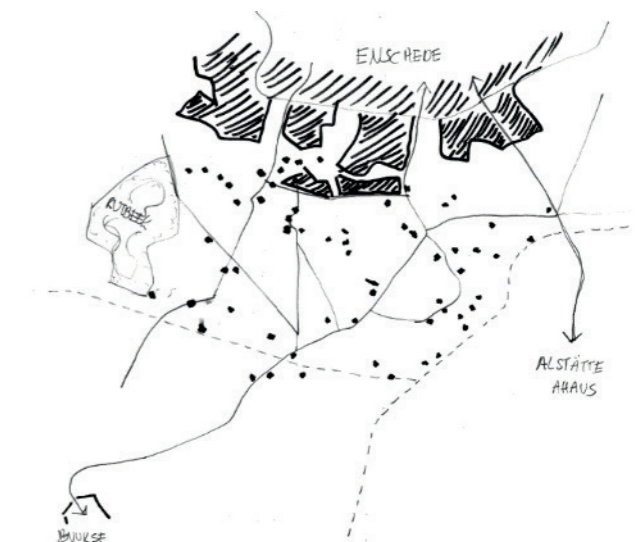
De buurtkring Broekheurne, opgericht in 1901, komt al meer dan een eeuw op voor de belangen van de bewoners in het telkens kleiner geworden gebied. De bebouwing / bewoning van het resterende deel van de Broekheurne weerspiegelt de ontstaansgeschiedenis. In de jonge ontginningen liggen boerderijen en verder vrij weinig burgerbewoning. In het oude hoevenlandschap komt van oudsher meer bewoning voor.

Figuur 7 Topografische kaart 1935 en 2021.

Infrastructuur

Voor de aanvoer van kolen vanuit Duitsland naar Enschede liep vanaf circa 1900 een spoorlijn door de Broekheurne met in het zuidoosten een stationnetje. Het vervoer van personen is vlak voor WOII gestopt. In de jaren zestig van de vorige eeuw is de spoorlijn gesloten en daarna in fasen geruimd (het grondlichaam pas in de jaren negentig). Het stationsgebouw en enkele gebouwen vormt een klein, inmiddels bijna verlaten lint tegen de Duitse grens.

Figuur 8 Bebouwing en wegennetwerk.

¹ Het met huisvuil bestorte gebied is beschikt en valt onder de werking van de Wet bodembescherming. Bij herontwikkelingen moet met de vervuiling rekening worden gehouden.

De grootste verbindingsweg dwars door de Broekheurne is de Buursestraat. De oostgrens van de Broekheurne valt samen met de Knalutteweg, de doorgaande weg naar Duitsland. Aan de westzijde van het gebied loopt de onverharde Hegebeekweg, die bij de komst van het

recreatiepark met 250 recreatiewoningen wordt verhard om het park goed bereikbaar te maken. Verder kent de Broekheurne een vrij fijnmazige infrastructuur met veelal kleine, smalle wegen, deels onverhard.

Figuur 9
Voormalige station Broekheurne.

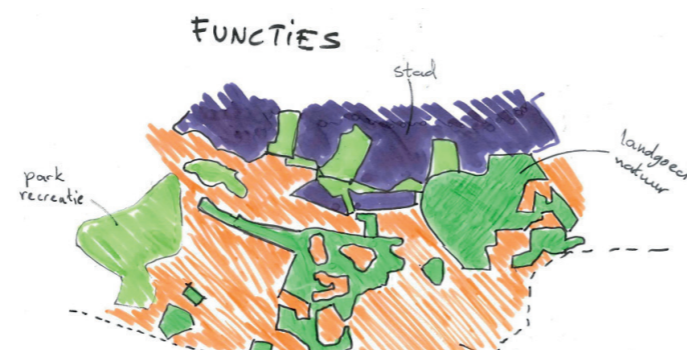
1.5 Huidige gebruik van de Broekheurne

Grondgebruik in de Broekheurne

De Broekheurne is een landelijk stuk van Enschede met aangrenzend aan de noordrand de woonwijken van Enschede-Zuid en direct aan de westzijde Het Rutbeek met de recreatieplas, het evenemententerrein en in de toekomst een park met recreatiewoningen. Het gebied zelf kent vooral agrarisch gebruik en landgoederen met een belangrijke natuurfunctie. Verspreid in het gebied komen woningen voor. De wegen en paden worden ook recreatief gebruikt. De kaart geeft de ruimtelijke verdeling in grote lijnen weer.

Gebruiksfunctie	Oppervlakte
Landbouwgrond	726 ha
Natuur en bos	228 ha
Wegen, paden en bermen	37 ha
Bebouwing	28 ha
Overig (maatschappelijk, parkje, water)	8 ha
Totaal	1027 ha

Tabel 0 Grondgebruik per functie.

Figuur 10 Functies in de Broekheurne, landbouw (oranje), stad (blauw), landgoed en natuur (donkergroen), park en recreatie (lichtgroen).

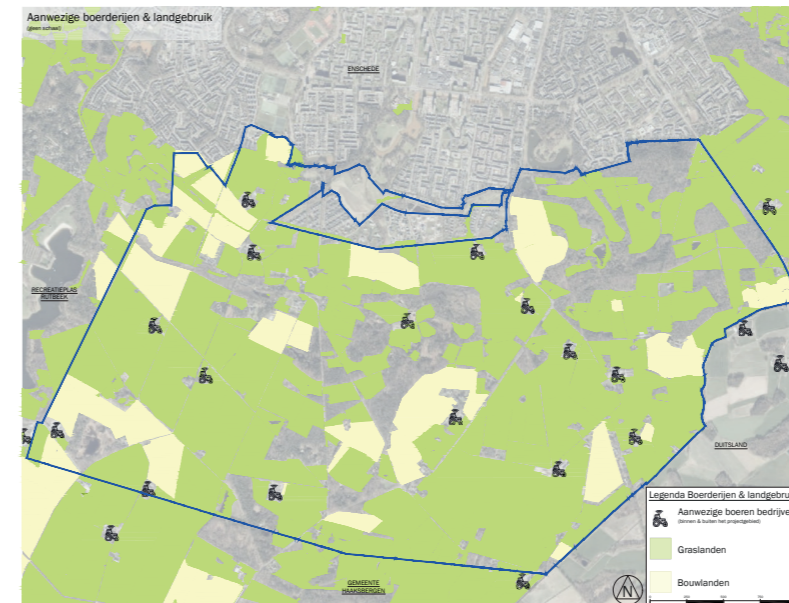
1.5.1 Landbouw

Agrarische bedrijven

Een kleine dertig grondeigenaren (en hun gezinnen) voeren een agrarisch bedrijf. Ongeveer de helft van hen zijn voor hun inkomen volledig of grotendeels gericht op de landbouw. De andere helft drijft een kleinschalig landbouwbedrijf naast een ander beroep. Melkveehouderij is in het landelijk gebied van Enschede en ook in de Broekheurne de meest voorkomende bedrijfstak. Elf boeren zijn melkveehouder. Een van hen is pachtboer van Landschap Overijssel en boert biologisch (op Landgoed Brunink). De bedrijven van de melkveehouders variëren in grootte van 45 tot 150 melkkoeien. Zes bedrijven hebben verschillende soorten dieren: vleesvee, opfok van jongvee, schapen, geiten en aan de rand van de Broekheurne een pluimveehouder.

Landbouwgrond

De landbouwgrond in de Broekheurne beslaat ongeveer 725 ha grond en is in gebruik als grasland (80%) en bouwland (20%). Ook de akkerbouw staat met onder meer maisteelt voor het grootste deel ten dienste van de melkveehouderij. Uit de landbouwstudie van 2017 (opgesteld bij de Visie landelijk gebied van Enschede) komt naar voren dat de verkaveling in de Broekheurne matig tot redelijk is ten opzichte van vergelijkbare gebieden in Oost-Nederland. De geschiktheid van de gronden voor grasteelt en veevoergewassen maakt, samen met de kleinschalige verkaveling, dat de landbouw eenzijdig is gericht op de melkveehouderij. De jarenlange schaalvergroting heeft deze tendens verder versterkt. Deze ontwikkeling heeft zich vrijwel overal in Twente en de Achterhoek voorgedaan.

Figuur 11
Cultuurgronden in de Broekheurne, gras (groen) en andere gewassen (lichtgeel), meetmoment 2021.

In de verkenning voorafgaand aan het gebiedsproces is benoemd dat er voor een groot deel van de agrarische bedrijven een opvolger klaarstaat. In verband met het zonneveld en om andere redenen is de verwachting dat enkele agrarische bedrijven de komende jaren hun bedrijf gaan beëindigen.

Veebezetting

Vanwege het over-en-weer gebruik met bedrijven in omliggende gebieden, vooral Haaksbergen, is het lastig

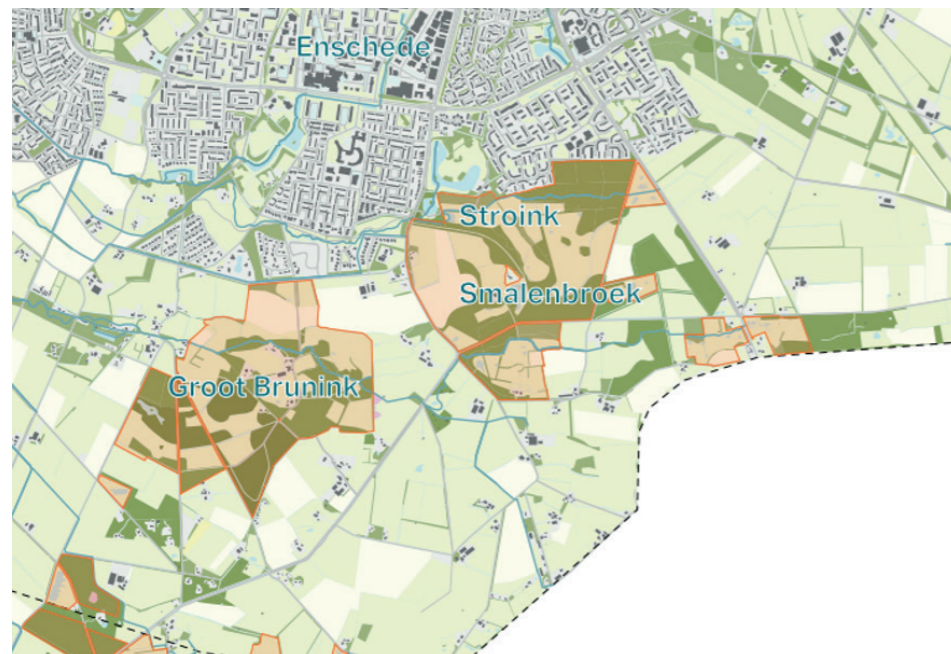
om de veebezetting in de Broekheurne precies aan te geven. De onderstaande cijfers laten het over-en-weer gebruik van gronden buiten beschouwing. Het aantal aanwezige dieren op de agrarische bedrijven in de Broekheurne is gedeeld door het aantal hectare cultuurgrond (akkerland en weide) binnen de grenzen van de Broekheurne. Volgens dit uitgangspunt staan 1303,5 GVE (GrootVeeEenheid – 1 melkkoer staat voor 1 GVE) op 725 ha cultuurgrond. De veebezetting is 1,8 GVE per hectare.

	GVE totaal	GVE/ha
Alle runderen	1303,5	1,80

1.5.2 Landgoederen

Een ring van landgoederen ligt om de stad Enschede. Vrijwel alle landgoederen zijn rond tussen 1870 en 1930 gesticht door eigenaren van textielbedrijven. Ook aan de zuidzijde ligt een landgoederenzone met historische landgoederen. Na 1960 zijn nog enkele nieuwe landgoederen toegevoegd, die veelal niet zijn te onderscheiden van normaal agrarisch gebruik. Een historische parel in de Broekheurne is landgoed

Smalenbroek met een parklandschap naar ontwerp van Pieter Watz. De landgoederen hebben een hoge ecologische en cultuurhistorische kwaliteit. De grote landgoederen in de Broekheurne Stroink, Smalenbroek en Groot Brunink zijn in eigendom en beheer van Landschap Overijssel.

Figuur 12
Landgoederen van Landschap Overijssel in de Broekheurne (oranje).

1.5.3 Natuur

De Broekheurne kent in bossen gehulde landgoederen, met houtwallen omzoomde essen en daarnaast ook grootschalige open delen met landbouw op rechthoekige agrarische percelen en met rechte wegen en paden. De rijkdom van de natuur varieert mee: van bijzondere soorten zoals de boomkikker en kamsalamander in het kleinschalige landschap tot een beperkter aantal algemene soorten op de landbouwkvelds.

De geschiedenis van de ontginning laat zich nog steeds zien. De oude landschappen (het oude hoevelandschap, het boslandschap, de landgoederen) zijn door de jaren heen het minst veranderd. Kenmerkend zijn de vele landschapselementen en de verbindingen daartussen.

Juist deze oude landschappen zijn voor de natuur het meest waardevol. De landgoederen vormen de drager van de ecologische kwaliteit van de Broekheurne. Dat is ook te zien op de heatmap van rode lijstsoorten (lijst met bedreigde soorten planten en dieren). Deze kwetsbare soorten komen vooral voor in de oudere landschappen. Direct naast de Broekheurne kent ook Het Rutbeek veel natuurlijke variatie.

Figuur 13
Hittekaart van rode lijst soorten in Enschede-Zuid (groen is meer soorten).

Ecologische verbindingen

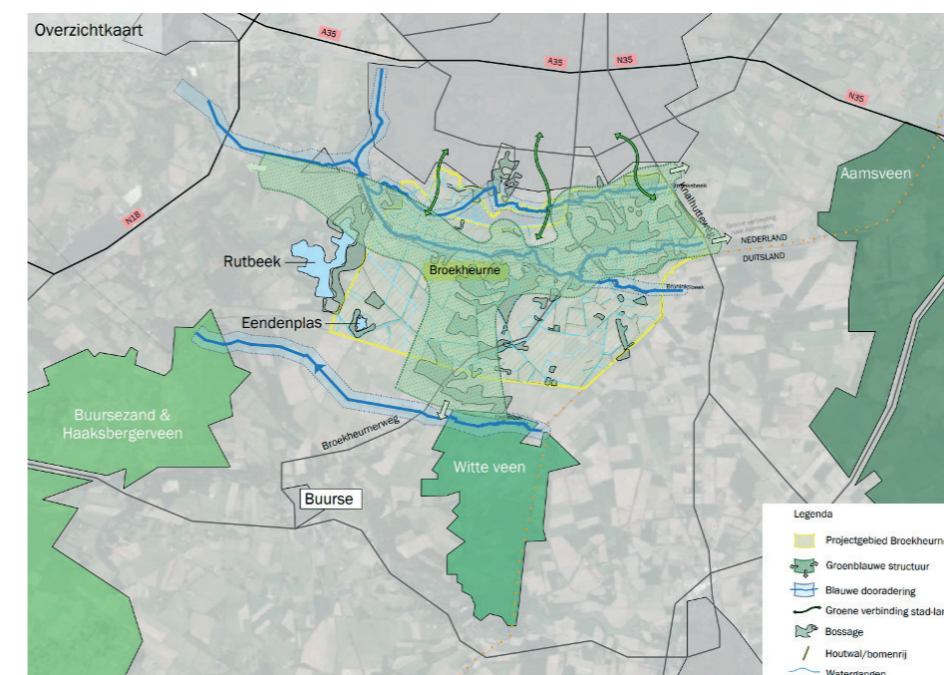
De Broekheurne staat niet op zichzelf, maar maakt onderdeel uit van een groter netwerk van ecologische verbindingen, die veelal de waterstromen volgen. Een belangrijke ecologische verbinding loopt tussen het Natura2000 gebied Aamsveen (ten oosten van de Broekheurne), via de landgoederenzone en deels langs de Bruninksbeek naar het Natura2000 gebied Witte Veen aan de zuidgrens in de gemeente Haaksbergen. Naar het westen loopt de verbinding door langs de Bruninksbeek richting Het Rutbeek en Usselo. In Twents verband zijn deze verbindingen van groot ecologisch belang.

De groene verbindingen tussen stad en landelijk gebied dragen bij aan de leefkwaliteit in de stad zelf, aan de recreatieve mogelijkheden voor de stedeling en voor de biodiversiteit in stad én landelijk gebied. In de Visie landelijk gebied zijn de verbindingen in de stadsrandzone tussen stedelijk gebied en de Broekheurne globaal aangeduid.

Groen- en blauwstructuur

Op kleinere schaal draagt een fijnmazige groenblauwe structuur in het agrarische cultuurlandschap bij aan de biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap. Het gaat om houtwallen in het oude hoevelandschap, statige lanen in de landgoederenzone, bomenrijen in het jonge ontginningslandschap en om enkele boomgaarden bij erven. Voor water zijn verspreid over het gebied poelen voor amfibieën, watergangen, beekjes en greppels.

In het agrarische cultuurlandschap (726 ha) liggen bij elkaar circa 35 ha houtwallen, bosschages en bomen en circa 11 ha watergangen en greppels. Daarmee komt de groenblauwe dooradering van de landbouwgrond in de huidige situatie op ongeveer 46 ha ofwel 6,3 % van de oppervlakte. Bij het bepalen van deze cijfers is aangesloten bij de begrippen en rekenmethode van de provincie Overijssel.

Figuur 14
Groenblauwe structuren en Natura2000 gebieden in en in de omgeving van de Broekheurne.

1.5.4 Bewoning en recreatie

Bewoning

De Broekheurne kent ongeveer 200 adressen, die staan voor evenveel huishoudens al dan niet gecombineerd met (agrarische) bedrijven. Naar schatting wonen rond 500 mensen in de Broekheurne (0,3% van het aantal inwoners van Enschede). Een aantal families woont al lang (soms generaties) in de Broekheurne en is door werk of via familie en bekenden verbonden aan de agrarische sector. Het gebied kent ook bewoners die bewust hebben gekozen voor wonen in een landelijke omgeving, zonder zelf bij de landbouw betrokken te zijn. Zij halen hun inkomen van elders of hebben soms een eigen bedrijf aan huis.

Wie wonen in de Broekheurne?

De achtergrond van de bewoners loopt uiteen: van wetenschapper tot landbouwer, van pensionado tot jongere. Vaak zijn de bewoners van de Broekheurne buitenmensen, natuurliefhebbers, gemoedelijk, op zichzelf en toch sociaal. Iedereen mag er zijn: boeren en burgers; families die al generaties in het gebied wonen en import; jong en oud. Bezoekers zijn welkom.

Stadspeiling

Uit stadspeilingen (2019) valt op te maken dat bijna de helft van de bewoners van heel Enschede zegt elke week tenminste een keer het buitengebied te bezoeken.

De ondervraagden beoordelen de kwaliteit van het buitengebied met een kleine acht en vinden de voorzieningen over het algemeen voldoende. Zeker voor wandelen en fietsen is de waardering hoog (bijna 100% vindt die voldoende) en dat percentage neemt wat af voor recreatie (90%), rustplaatsen (80%) en eenvoudige horeca (70%).

Recreatie

Ook voor mensen uit de stad Enschede is de Broekheurne een gebied voor een wandeling, fietstochtje, sportrondje etc. Bewoners van bijvoorbeeld Helmerhoek of het Brunink zien de Broekheurne als onderdeel van hun leefgebied.

In de Broekheurne is kleinschalige verblijfsrecreatie aanwezig met een boerencamping, B&B en een groepsaccommodatie. Aan de westzijde van de Broekheurne ligt recreatiegebied Het Rutbeek. Tussen Het Rutbeek en de Broekheurne ligt een plan voor de bouw van circa 250 recreatiewoningen. Het besluit voor

dit recreatiepark valt buiten het gebiedsproces, maar voor de leefkwaliteit en de recreatie(druk) in de Broekheurne heeft het park wel gevolgen. Bewoners uit de omliggende gebieden van Enschede en Haaksbergen brengen -net als straks recreanten uit het park- een bezoek aan de Broekheurne. Ook zij voelen zich met het gebied verbonden en stellen prijs op recreatieve voorzieningen (horeca, aansluitingen op het netwerk voor wandelen en fietsen). Door over-en-weer-gebruik van landbouwgrond, sociale contacten of een rondje wandelen heeft de Broekheurne in de dagelijkse beleving geen harde gebiedsgrens.

Figuur 15 Zandwegen, door Broekheurners benoemd als kwaliteit van het gebied.

2. Opbouw van het landschap – samenhangende deelgebieden

Dit hoofdstuk beschrijft de Broekheurne vanuit het landschap. Bij het analyseren van het landschap en grondgebruik ontstaat zicht op samenhangende deelgebieden met eenzelfde achtergrond, kenmerken en gebruik. Voor de Gebiedsagenda zijn dat gebieden waar maatregelen samenkomen.

2.1 Uitgaan van het landschap

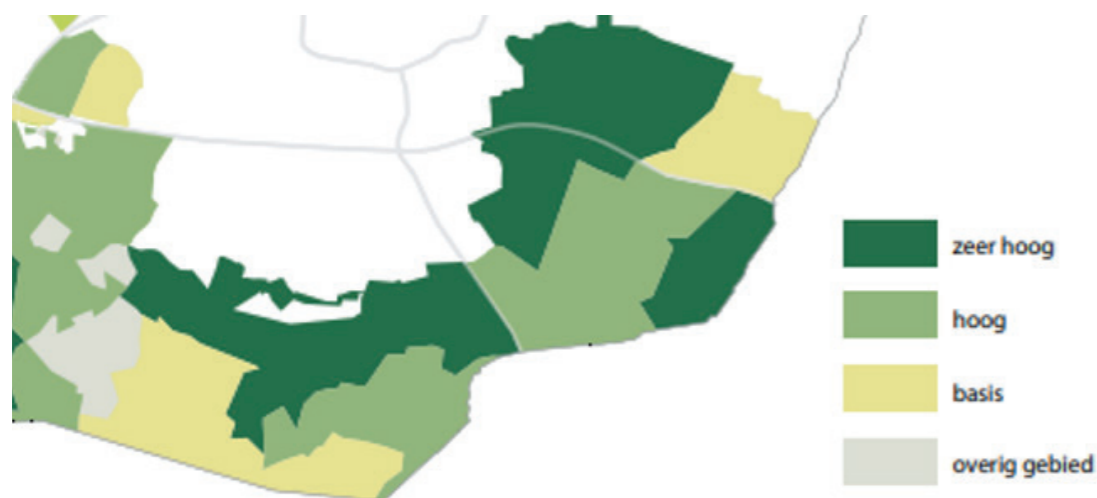
De Broekheurne heeft vanuit de natuurlijke en landschappelijke opbouw en het gebruik (zie ook H1) een aantal kwaliteiten, die het waard zijn om te beschermen en te ontwikkelen.

Kwaliteit van het landschap

Zoals de kaart met de landschapswaardering (Visie landelijk gebied) aangeeft hebben grote delen van de Broekheurne een zeer hoge en hoge kwaliteit van het landschap. Het gaat dan vooral om de delen die horen tot het oude hoevenlandschap en boslandschap, met op een enkele plek in het oosten van de Broekheurne ook een hoge waardering in de overgang naar de jonge ontginningen.

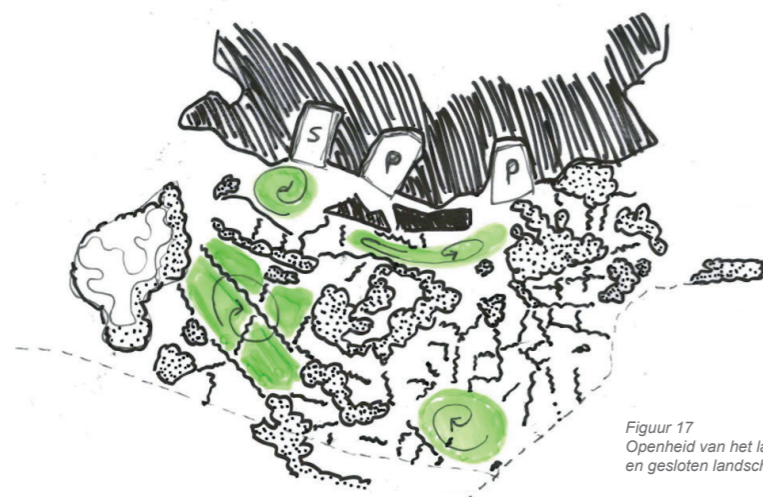
De gemeente wil de landschappelijke kwaliteiten in het gebied met een hoge en zeer hoge kwaliteit beschermen en versterken. Voor het gebied met basiskwaliteit is een transformatie van het landschap gewenst.

Landschapskwaliteitskaart

Figuur 16
Landschapskwaliteit op basis van ecologisch, recreatief en landschappelijke kenmerken weergegeven met waardeoordeel per gebied.
Bron Visie landelijk gebied Enschede

Open en gesloten landschap

Figuur 17
Openheid van het landschap met open ruimten (groen) en gesloten landschap (zwart).

Strategie voor het landschap

Opbouw van het landschap van noord naar zuid. Het kleinschalige karakter van het oude hoevenlandschap is goed herkenbaar in de zone tegen de stadsrand aan. Direct tegen de stadsrand aan is de stadsrandzone rond de Stroinksbeek en Smalenbroeksbeek opnieuw ingericht als onderdeel van de landinrichting van Enschede-Zuid begin deze eeuw. Iets meer zuidwaarts is een enkele es nadrukkelijk aanwezig en is de afwisseling van erven, beplantingen en weilandjes interessant. Nog verder naar het zuiden toe is het contrast waardevol tussen de meer besloten gebiedjes met bos en houtwallen en open ruimtes met voornamelijk weilanden. De jonge ontginningen nog verder zuidwaarts hebben een open en weids karakter. De afwisseling van open en gesloten landschap is een kwaliteit van de Broekheurne.

2.2 Deelgebieden, verbindingen en randen

De voorafgaande beschrijving van het landschap en het ruimtegebruik maakt het mogelijk de Broekheurne in te delen in deelgebieden. Deze deelgebieden hebben gelijksoortige kenmerken. De opgaven en ambities voor de toekomstige ontwikkeling komen in grote lijnen overeen. De indeling is gebruikt om in deze Gebiedsagenda tot maatregelen te komen. Het gaat om vier gebiedsdelen. Daarnaast zijn er twee belangrijke lijnen / verbindingen in het gebied en hebben de grenzen met de aanliggende gebieden een verschillend karakter.

Stadsrandzone 'Brunink'

Dit gebied kent een mix van nieuwbouw, boerven, parkachtige zones rondom de stad als uitlooptgebied met kleinschalige landbouw. De kleinschaligheid en de grote langgerekte es zijn nog herkenbare elementen uit het voormalige oude hoevenlandschap.

Landgoederenzone

De landgoederenzone valt uiteen in twee delen. Noordoostelijk tegen de stad aan liggen de landgoederen Smalenbroek en Stroink met overwegend bos, lanen en weides. Het parklandschap van landgoed Smalenbroek naar ontwerp van Pieter Watzes is een cultuurhistorische parel. De Bruninksbeek loopt door dit gebied. Centraal en doorlopend naar de zuidgrens van de Broekheurne ligt landgoed Groot Brunink dat hoofdzakelijk bestaat uit boslandschap afgewisseld met kleine weides en (voormalige) boerenerven. De landgoederen zijn in eigendom en beheer bij Landschap Overijssel.

Usselerveen

Open, jong ontginningslandschap met lange lijnen en weinig bebouwing. Dit gebied is grotendeels in gebruik bij de landbouw. Door de Usselerstroom is de waterhuishouding onnatuurlijk. Een deel van het Usselerveen bestaat uit bestorte grond met huisvuil vrij dicht aan de oppervlakte.

Broekheurnerveen/Duivengoer

Dit halfopen landschap kent de overgang van kleinschaliger hoevenlandschap in het noordelijk deel naar de open en grootschalige jonge ontginning in het zuidelijke deel. Tegen de grens met Duitsland zijn hier de restanten van het station te vinden van het spoor naar Alstätte.

Figuur 18
De Broekheurne verdeeld in gebieden met vergelijkbare kenmerken per gebied.

3. Waardering en beleid

De gesprekken in het gebied gaan over drie thema's: leefkwaliteit & recreatie; landbouw, natuur & landschap; duurzame opwek van energie. In het begin van het gebiedsproces waren landbouw en natuur & landschap elk een thema apart. Deze onderwerpen blijken in het beleid van de overheden en in de gesprekken met het gebied onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarom zijn landbouw, natuur & landschap in de Gebiedsagenda in één thema samengenomen.

Dit hoofdstuk vat per thema het beleid van de overheden samen en geeft weer hoe de inwoners en bedrijven de Broekheurne waarderen. Wat zijn de kwaliteiten van het gebied en welke kansen en bedreigingen ervaren de mensen. Beleid en waardering zijn per thema samengevat. In korte zinnen zijn de opgaven vanuit het gebied en vanuit het beleid voor de Gebiedsagenda samengevat.

3.1 Thema leefkwaliteit en recreatie

Bij veel van de gesprekken in het gebiedsproces Broekheurne speelt op de achtergrond de vraag wat de kwaliteit van leven in de Broekheurne is en waarom de inwoners zich er thuis voelen. Het gaat om punten als: wonen en werken we in een sociaal veilige omgeving, hoe ervaren we het landschap en de openbare ruimte, welke voorzieningen zijn in het gebied zelf aanwezig en welke in de omgeving, hoe is het contact met burens en bezoekers, kunnen we makkelijk naar buiten toe? Daarbij is de stap naar recreatie klein: wandelen, fietsen, horecabezoek, cultuur, educatie en verblijfsrecreatie. Waar het gesprek zich in eerste instantie richt op een plan, locatie, beleidsregel of een voorgenomen activiteit gaat het in essentie vaak om het effect daarvan op de leefkwaliteit en het welbevinden.

Visie landelijk gebied Enschede over recreatie en toerisme

- Versterken van het routenetwerk voor wandelen en fietsen
- Toevoeging en revitalisering van (kleinschalige) verblijfsaccommodaties, met kwaliteit en bij voorkeur in de stadsrand.
- Nieuwe (kleinschalige) horeca en leisure-concepten bij voorkeur in de stadsrand in nabijheid van rondje Enschede en in bestaande en nieuwe gebouwen op historische landgoederen.

3.1.1 Beleidsopgaven

In de Visie landelijk gebied staat dat de gemeente het landelijk gebied vitaal en leefbaar wil houden. Het gaat om verschillende aspecten: van behoud van het eigen groene karakter tot het handhaven van openbare gedragsregels. Van het ondersteunen van de zelfredzaamheid van de bewoners tot bevorderen van het contact stad-land. De provincie Overijssel zet in op een 'vitaal platteland met hechte gemeenschappen' als vierde spoor van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Initiatieven die hieraan bijdragen zijn gebiedsgericht, maken gebruik van sociale netwerken en sluiten aan bij de eigenheid van het gebied.

De gemeente Enschede vindt de combinatie van grote stad en fraai buitengebied van grote waarde voor zowel de bewoners van de stad als van het landelijk gebied (ruimtelijke ontwikkelingskoers -2018 en Visie landelijk gebied – 2021). Voor de stedeling gaat het onder meer om wandelen en fietsen in de groene 'achtertuin'. De bewoners van het buitengebied hebben de stedelijke voorzieningen binnen handbereik. De gemeente ziet dat de verbinding tussen stad en landelijk gebied beter kan: sociaal, ruimtelijk, ecologisch. In ruimtelijk opzicht kiest de gemeente voor een duidelijke scheiding van bebouwing en buitengebied. Voor de ontmoeting tussen stad en buitengebied legt de gemeente de nadruk op de stadsrandzone.

De gemeente streeft voor recreatie en toerisme naar verhoging van de kwaliteit van de voorzieningen: 'niet meer, maar beter'.

In haar nieuw te maken omgevingsvisie is de gemeente op zoek naar passende locaties voor wonen en werken van het toenemend aantal inwoners van Enschede: binnenstedelijk en ook op locaties in het landelijk gebied. Het is niet op voorhand uitgesloten dat in de omgevingsvisie nieuwe claims voor de Broekheurne komen te staan.

3.1.2 Ervaringen en voorzieningen rond leefkwaliteit in de huidige situatie

De ervaringen rond leefkwaliteit in de Broekheurne gaan over relaties (sociale cohesie), hinder en onveiligheid, wegen, landschap en recreatie. De ervaringen hangen ook samen met de aanwezige voorzieningen en kwaliteit van het landschap. Uit vertrouwelijke keukentafelgesprekken en publieke inbreng bij grotere gebiedsbijeenkomsten blijkt waar het gebiedsproces zich voor leefkwaliteit en recreatie op zou moeten richten. Kort samengevat zijn de ervaringen als volgt.

Relaties in het gebied

Uit de gesprekken aan de keukentafels, uit de sfeer bij de diverse gebiedsbijeenkomsten blijkt dat de relatie tussen de bewoners over het algemeen goed is. In bijeenkomsten van het gebiedsproces staan de deelnemers open om naar elkaar te luisteren. Verschillen in standpunten worden gerespecteerd. Een aantal bewoners merkt op dat de onderlinge betrokkenheid vroeger groter was.

Bewoners van de Broekheurne waarderen de rust in het gebied en vinden het ook prettig dat de stedelijke voorzieningen dichtbij zijn. Boeren en burgers gaan vaak voldoende goed met elkaar om – er is wederzijds begrip. Toch vormen ze soms twee 'gescheiden' werelden. Door de discussie over duurzame energie vinden enkelen dat de verhoudingen achteruit zijn gegaan. In de Broekheurne is geen ontmoetingsruimte. Veel mensen benoemen dat als een gemis, anderen vinden dat geen probleem. Het stationnetje, de lagere school, het enkele café zijn in de loop van de jaren allemaal gesloten. Voor veel voorzieningen richten de bewoners zich op de nabijgelegen stad Enschede. Het lied van de toneelvereniging De Vriendschap uit 1964 geeft dit treffend weer: 'Broekheurne ik neem je in gedachten mee, al word je later ook een stuk van Enschede.' (bron: artikel in de Tubantia van 22 april 2023)

Hinder en onveiligheid

Bewoners ervaren hinder en hebben soms een onveilig gevoel. Die gevoelens komen door afvaldump, vuilnis bij bankjes, overlast van bezoekers (honden), drugshandel, naturisme en een ontmoetingsplek. Toezicht en handhaving zijn in de beleving van de bewoners vrijwel afwezig. Positief is dat de overheid snel reageert op meldingen van rommel/afval in het buitengebied.

Leven en laten leven

Mensen groeten, bewoners helpen elkaar. Je bent wel eens afhankelijk van de ander, zo in het buitengebied. Een buurman die je helpt met de trekker, dat is niet overal zo. De relaties met de burens zijn over het algemeen goed. Je wordt welkom geheten. Ook als 'import'. Als je in de buurt woont, hoor je erbij. Maar ook geldt: leven en laten leven.

Eén iemand zei: "Iedereen hier voelt voor mij als import. Dat is niets ten nadele hoor. Maar vroeger verhuisde een boer nooit. Dat is wel anders nu. Vroeger was er meer betrokkenheid. Toen waren mensen ook meer afhankelijk van elkaar". Sommige inwoners kennen de boeren goed, gaan op bezoek, maken een praatje, nemen producten af. Maar veel ook niet.

Figuur 19
Boerenachterbanavond in de Broekheurne.

Wegen

De wegen zijn een belangrijk thema voor de bewoners in de Broekheurne. De aanwezigheid van zandwegen past bij de ontginningsgeschiedenis van het gebied en wordt gezien als een kwaliteit. Mensen maken graag gebruik van de (zand)paden en missen soms mogelijkheden om een leuk rondje te wandelen. Het beoogde park met recreatiewoningen tussen de Broekheurne en Het Rutbeek wordt genoemd als een bedreiging van de rust en de verkeersveiligheid.

Over diverse wegen zijn klachten over het rijcomfort en de veiligheid: drempels, hobbels, smalle verharding en ongelijke berm. Wegen geven ook gelegenheid voor ongewenst gedrag: van te snel rijden tot stort van afval en handel in drugs. De klachten zijn gevarieerd, naar inhoud en locatie. Tijdens keukentafelgesprekken komen bij een aantal wegen dezelfde opmerkingen terug. De tabel geeft een overzicht van de genoemde gebreken. Verder wordt opgemerkt dat de Usselerveenweg, de Usselermarkeweg en de Buurserstraat groot onderhoud nodig hebben en dat voor de berm van een te smalle weg meer nodig is dan alleen onderhoud.

	Onderhoud weg	Onderhoud Berm	Afvaldumpingen	Recreatie+fiets voorzieningen	Handhaving/drugs	Verkeersveiligheid
Usselerveenweg	x					
Kwekkeboomweg		x		x		
Riethermsteeg			x		x	
Geessinkweg		x				
Bruninkslaan						x
Moorvenweg				x		
Loeksweg				x		
Buurserstraat		x		x	x	
Smalebroeksweg		x				
Haarweg		x				
Usselermarkeweg	x	x		x	x	
Leppeweg		x		x		x
Meddelerweg			x	x		
Voshaarweg			x			x
Hegebeekweg						x
Arendsweg			x	x		

Tabel 1
Thema's besproken per weg aan de keukentafel.

Landschap en recreatie

Een deel van de bewoners is positief over het aantrekkelijke landschap met rust en ruimte. Anderen stellen dat het landschap niet overal evengoed in balans is: de huidige agrarische bedrijfsvoering laat in hun ogen te weinig ruimte voor variatie, biodiversiteit, ruigten etc. Er is behoefte aan rondjes om te lopen, fietsen en mountainbiken. Ook bestaan zorgen over de komst van de recreatiewoningen bij Het Rutbeek (drukke, verkeer) en over verstoring van de natuur door mountainbikers. De mogelijkheden van de landgoederen als natuurlijk en cultuurhistorisch waardevol uitloopgebied kunnen beter worden benut. Goed voorbeeld is het rondje langs de Bruninksbeek.

3.1.3 De opgaven samengevat

De opgaven voor recreatie & leefbaarheid zijn samengevat:

- Geef aandacht aan het eigen karakter van de Broekheurne en de verbondenheid van de bewoners met het gebied en met elkaar.
- Behoud ruimtelijk verschil tussen bebouwd stedelijk gebied en groen landelijk gebied; in sociaal, economisch en ecologisch opzicht is meer verbinding, ontmoeting en samenwerking gewenst.
- Versterk het recreatieve netwerk voor vooral wandelen en fietsen (rondjes, aansluitende routes); maak plekken voor ontmoeting en recreatie (vormen van horeca, sociale activiteiten).
- Vergroot het gevoel van veiligheid (zoals door vermindering afvaldump en drugshandel).
- Verbeter de kwaliteit van de openbare wegen.
- Benut het aantrekkelijke landschap voor versterking van natuur en recreatie en voor het behoud van cultuurhistorische kenmerken, zeker op de landgoederen.

Parels

De Broekheurne is uitgestrekt, dun bevolkt. Het is een gebied met een duidelijk landelijk karakter, met rust en ruimte. Het is een voorrecht om hier te wonen vanwege het uitzicht, het weidse karakter, de onverharde wegen, veel natuur. Dat maakt blij en houdt gezond. Reeën, hazen, roofvogels, het is zo vanzelfsprekend hier. Durf te investeren in 'beleven' van de groene omgeving, de gevarieerde flora, de ongereptheid, de rust, het natuurgevoel, het vergezicht, en de groene weilanden. Zorg voor voldoende wandelpaden en zandwegen. Versterk de coulissestructuur en pas het zonnepark goed in.

Een voedselbos kan leiden tot meer gezamenlijkheid. Neem mensen mee in duurzaamheid met bijvoorbeeld een informatiegebouw. Meer verbinding in het gebied is mooi: verbinding tussen mensen én verbinding met het landschap. Het Groot Brunink is echt fantastisch. Jammer dat het wandelpad opeens stopt. Graag willen we een rondje maken vanuit Helmerhoek, langs het Rutbeek. Verbind de parels! De mensen die in de buurt van het voormalige station wonen, hechten waarde aan het verhaal dat hier beter verteld kan worden.

3.2 Thema landbouw, natuur en landschap

3.2.1 Beleidsopgaven

Nationaal en provinciaal beleid: Nationaal en Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

Het zorgen voor een toekomstbestendig, leefbaar en gezond landelijk gebied is een topprioriteit voor provincie Overijssel. Met het Provinciaal Programma Landelijk Gebied Overijssel (PPLG) investeert de provincie in het landelijk gebied. Het doel is een beter sociaaleconomisch perspectief, herstel van het watersysteem en verbetering van de biodiversiteit en een toekomstbestendige landbouwsector. De provincie Overijssel doet dit samen met haar gebiedspartners (zoals waterschappen en gemeenten, de agrarische sector, natuurbeheerders en andere belangenorganisaties) en door de kracht van de gemeenschap te gebruiken om de veranderingen die op het landelijk gebied afkomen samen vorm te geven. En door de opgaven in samenhang aan te pakken. Alleen dan ontstaat ruimte voor economische en maatschappelijke ontwikkeling.

Met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) kiest het Rijk voor een integrale aanpak van natuur, water en klimaat. Het is aan de provincies om voor taakstellende opgaven een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) op te stellen. Voor heel Nederland is een Transitiefonds van ruim € 24 miljard beschikbaar. Overijssel zet met in het PPLG

de leefbaarheid van het landelijk gebied voorop. De gezamenlijke realisatie met NPLG-doelen en de hiervoor te benutten middelen van het Transitiefonds zijn een unieke en niet eerder vertoonde impuls voor ons landelijk gebied.

Het PPLG Overijssel geeft aan hoe de provincie invulling wil geven aan een leefbaar landelijk gebied, aan de realisatie van de NPLG-doelen en wat de provincie daarvoor nodig heeft. Het PPLG Overijssel en de nieuwe Omgevingsvisie vormen samen het kader voor plannen van onderop. Op basis van het PPLG Overijssel kent het Rijk middelen uit het Transitiefonds toe aan de provincie. De provincie wil het PPLG voor 1 juli 2023 inleveren bij het Rijk. De provincie verwacht het PPLG Overijssel in het najaar van 2023 definitief vast te kunnen stellen en, na het toekennen van de financiële middelen, in 2024 te kunnen starten met de realisatie van het PPLG. De provincie Overijssel kiest voor een gebiedsgerichte aanpak. Door de opgaven per gebied te bekijken ontstaat een aanpak die past bij de eigenheid van het gebied en de eigen kenmerken voor ondernemerschap, cultuurhistorie en sociale en ruimtelijke kwaliteit. De gebieden worden uitgedaagd om met een eigen aanpak te komen. Voorwaarden zijn dat met de eigen aanpak de doelen in het gebied op een toekomstbestendige manier gerealiseerd gaan worden en dat de aanpak kostenefficiënt is.

Aanname in deze Gebiedsagenda Broekheurne over de taakstellende opgaven in het provinciaal beleid (PPLG)

Natuur

- Vermindering stikstofemissie met 51% (10% basis en 41% extra opgave)
- 10% groenblauwe dooradering als droge en natte verbinding tussen natuurgebieden
- EU-biodiversiteitsbeleid met basiskwaliteit natuur in landelijk gebied en op landbouwgrond

Water

- KRW-doelen in 2027 gehaald, waaronder 'waardevolle kleine wateren' (Bruninksbeek)

Klimaat

- Uitbreiding areaal bos met 3500-4000 hectare (nader te verdelen over de provincie)
- Methaan: emissiereductie van 30% tot 40% in met name de melkveehouderij

Elke gebiedsgerichte aanpak bestaat uit een gecombineerde aanpak met vier sporen:

- *Spoor 1:* het geleidelijk realiseren van een grondgebonden melkveehouderij (inzet op 2-2,2 GVE/ha op gebiedsniveau)
- *Spoor 2:* het gebiedsgericht realiseren van de opgaven voor KRW, overgangsgebieden rond Natura 2000-gebieden en groenblauwe dooradering, in combinatie met een toekomstbestendige landbouw in deze gebieden.
- *Spoor 3:* het bedrijfsgericht uitvoeren van maatregelen voor een toekomstbestendige landbouw
- *Spoor 4:* inzet op een vitaal platteland met hechte gemeenschappen

Als de taakstellende opgaven in het definitieve PPLG (na vaststelling door de provincie Overijssel en goedkeuring door het Rijk) afwijken van deze aanname, dan wijzigt ook de doorwerking naar de Gebiedsagenda.

Gemeentelijk beleid

In haar Visie landelijk gebied ziet de gemeente Enschede een belangrijke rol voor de grondgebonden landbouw in het buitengebied van Enschede. Het is een landbouw met een duurzame bedrijfsvoering met kringlooplandbouw als uitgangspunt. Het is een landbouw met een verbrede bedrijfsvoering: naast agrarische productie ook bijvoorbeeld waterbeheer, ecologie, landschapsbeheer, recreatie etc. En de landbouw is meer betrokken op de stad, met directe afzet aan de stedelijke bevolking. Voor de versterking van natuur en landschap (in de Visie landelijk gebied heet dat de Groene Pijler) zijn de vier ontwikkelingsprincipes van toepassing: versterken van de groenblauwe structuur, vanuit het landschap ontwikkelen, verbinding stad-land en tenslotte niet terug willen gaan naar het verleden, maar aanpassen en vernieuwen.

1. Versterken groenblauwe structuur

2. Vanuit het landschap ontwikkelen

3. Verbinden stad en platteland

4. Vernieuwen: ruimtelijk, economisch, sociaal

Figuur 20
De vier ontwikkelingsprincipes vanuit de Visie landelijk gebied Enschede.

Groenblauwe dooradering

Een voorbeeld waarin het beleid van de verschillende overheden elkaar versterken is de groenblauwe dooradering. Rijk en provincie stellen dat de groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied moet toenemen naar 10%. Hierbij sluit ook de gemeentelijke doelstelling aan om het aantal bomen in de hele gemeente met 170.000 te laten toenemen. Een belangrijk deel hiervan komt in het landelijk gebied. Uitgaande van de oppervlakte van de Broekheurne gaat het om een aantal van 10.000 – 15.000 bomen tot 2030. Rijk en provincie hebben ook een bossenstrategie, gericht op het vergroten van de oppervlakte bos (tenminste 0,5 ha aaneengesloten en breder dan 30 meter) in Nederland. De invulling van de groenblauwe dooradering sluit aan op het gemeentelijke Natuur- & Landschapsplan, waarin kansen voor versterking van landschap en natuur zijn weergegeven. Aanleg en beheer kunnen deel uitmaken van de verbredingsopgave voor de landbouw. Onderhoud van houtwallen (ecosysteemdienst) kan (bescheiden) bijdragen aan het inkomen van de landbouwers.

Landbouw

Uit een verkenning die in 2021 en 2022 is uitgevoerd, komt naar voren dat de Broekheurne een sterke agrarische sector heeft, met goed toekomstperspectief voor de landbouw. Daarbij staan de bedrijven wel voor tal van uitdagingen, die deels voortkomen uit de (landelijke) regelgeving voor onder meer stikstof, methaan en de kwaliteit van water en bodem. Ook meer lokale omstandigheden vragen om aanpassingen in de landbouw. De klimaatverandering brengt verdroging mee, de ligging tegen de stad en in de nabijheid van Natura 2000 gebieden ten zuiden van Enschede (compensatiegrond) aan levert extra gronddruk op, met daarnaast ook kansen voor afzet van producten en andere diensten. Het kleinschalige kwetsbare landschap staat, net als elders in het oostelijke zandgebied, schaalvergroting in de weg.

De Broekheurne kenmerkt zich door een groep landbouwers die met de tijd mee wil gaan. De groep ondernemers wil graag werken aan de toekomst met een goed verdienmodel. Ze vinden dat de landbouw het al best goed doet en in beweging komt. Maar zij zien ook dat nog verdergaande veranderingen nodig zijn. De stappen die al worden gezet gaan over het zoeken naar oplossingen voor de toenemende droogte, de aanleg van kruidenrijkgrasland, het beperken van gewasbeschermingsmiddelen en het experimenteren met nieuwe teelten. De ondernemers zijn op dit moment terughoudend met het doen van grote investeringen en het doorvoeren van ingrijpende veranderingen in de bedrijfsvoering. Dit wordt vooral veroorzaakt door de grote onduidelijkheid in beleid die op dit moment vanuit de landelijke overheid blijft bestaan. Het algemene beeld is dat de boeren zich constructief opstellen in het gebiedsproces. Ze dragen bij met kennis van het gebied, leveren input, en maken hun belangen en die van de

sector als geheel duidelijk. Veel boeren staan open voor nieuwe ontwikkelingen en willen bijdragen aan een toekomstbestendige agrarische sector met behoud van het kenmerkende landschap. Bij opgaven voor verdroging en natuur komen zij snel met concrete en passende oplossingen voor de Usselerstroom, de Bruninksbeek en houtwallen.

Zoals aangegeven heeft bij het inzetten op verandering iedere agrarische ondernemer wel een levensgrote vraag. Wat wordt het beleid van de overheid? Aan welke eisen moeten hun bedrijven voldoen? Op welk termijn? Welke hulp krijgen ze daarbij? Zonder duidelijkheid over normen en instrumenten kunnen de agrariërs geen conclusies trekken over de toekomst van hun bedrijf en niet tot actie overgaan. De onzekerheid over het PPLG en andere kaders hangt boven het gebiedsproces. Voor de agrariërs is het van groot belang dat niet alleen de regels leidend zijn maar ook hun toekomstig verdienmodel.

Het gebiedsproces brengt de agrariërs bij elkaar. Spanningen uit het verleden worden opzijgezet. Tijdens informatie- of boerenachterbanavonden luistert men naar elkaar. Na afloop drinkt iedereen met liefde een pilsje en wordt gepraat over de dagelijkse gang van zaken, met oog op de toekomst. Onderwerpen als omvormen, stoppen of blijven zijn gedurende het hele gebiedsproces bespreekbaar. Uit alle gesprekken blijkt hoe de agrarische ondernemers in grote lijn tegen de uitdagingen in het gebied aankijken. Hieronder een impressie.

Kleinschaligheid, omschakelen en lokale afzet
Schaalvergroting op hun bedrijf zien veel boeren in de Broekheurne als een noodzakelijke wetmatigheid. Ze zien dat ze moeten groeien in productie om de toenemende kosten te kunnen opvangen. De kleinschalige verkaveling beperkt de mogelijkheden voor schaalvergroting en voor omschakelen op akkerbouw.

De gedachten over het omvormen van de bedrijfsvoering naar een toekomstgerichte, meer op sluiten van de kringloop gerichte bedrijfsvoering zijn wisselend. De overgang naar meer diverse teelt van gewassen sluit niet altijd goed aan op de huidige bedrijfsvoering en bij de investeringen die zijn gedaan voor de bedrijfsontwikkeling van de melkveehouderij. Wel worden er kansen gezien zoals met kostenbesparing door minder inkoop van krachtvoer, kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen.

Lokale afzet vormt op dit moment een beperkte markt. Enkele ondernemers zetten een klein deel van hun productie via korte ketens af aan bewoners in de nabijgelegen stad. Het gaat om pompoenen, kippenvlees, eieren, melk (via een tappunt) en rundvlees via verkoop aan huis en via websites. Gezien de ligging bij de stadsrand (van een grote groeiende stad) biedt de afzet via de korte keten kansen. Deze wijze van verkoop is wel behoorlijk arbeidsintensief. Het past ook niet bij elke agrarisch ondernemer en vaak ontbreekt kennis over de aanpak met marketing en klantbinding.

Verdroging

De hele Broekheurne heeft te maken met verdroging. Het watertekort veroorzaakt schade aan landbouw en natuur en in de tuinen van bewoners. Vanuit dit gemeenschappelijk belang ontstaan ideeën voor aanpassing van het watersysteem, zoals het dempen van onnatuurlijke en sterk verdrogende waterlopen als de Usselerstroom. De boeren willen graag meer zelf kunnen doen aan het waterbeheer op eigen land. Met kleinschalige ingrepen, zoals een duiker tijdelijk dichtmaken, het water langer vasthouden.

Figuur 21
Lokaal vlees uit de Broekheurne.

Stikstof

De stikstofdepositie op veel natuurgebieden is te hoog. Om de depositie te verlagen moet de uitstoot van stikstof in heel Nederland omlaag, vooral van bronnen dicht bij Natura2000 gebieden. Het beleid werkt ook door naar de Broekheurne. De Natura2000 gebieden Witte Veen, Buurserzand en Aamsveen grenzen bijna aan de Broekheurne. Twee melkveehouders liggen zelfs binnen een kilometer van het Witte Veen. Extensivering (minder vee per hectare) verlaagt de uitstoot van stikstof. Deze maatregel heeft echter vaak forse gevolgen voor de bedrijfsopbrengsten. Andere maatregelen, zoals mestvergisting en het verwerken van dierlijke mest naar hernieuwbare kunstmest, worden daarom met beide handen aangepakt. Dit is een voorbeeld van hoe er gewerkt kan worden aan een beter verdienmodel voor de ondernemer en met gelijktijdig bijdragen aan de opgave voor minder uitstoot van stikstof en methaan. Een belangrijke rem op deze ontwikkeling is de onduidelijkheid over de borging: is aantoonbaar dat de met deze maatregelen wordt voldaan aan de vereisten die de overheid stelt.

Groenblauwe dooradering

Een deel van de agrariërs ziet mogelijkheden om hun bestaande bedrijfsvoering aan te vullen met het beheer van kruidenrijke graslanden, bloemrijke akkerranden, heggen of houtwallen. De financiering kan plaatsvinden via ecosysteemdiensten of daarvoor beschikbare gelden uit het Europese GLB. Belangrijk is dat de mestruimte en de agrarische bestemming behouden blijven.

Stadsrand en gronddruk

De landbouwbedrijven kijken, net als veel bewoners, met zorg naar de al tientallen jaren doorgaande uitbreiding van de stad. Dat voelt als een bedreiging. Uitbreiding kost landbouwgrond en groen. Dat draagt niet bij aan de leefkwaliteit in de Broekheurne.

Natuur & landschap

De kwaliteit van natuur en landschap staat onder druk. Door het intensieve landgebruik, de depositie van stikstof en de verdroging, verdwijnen soorten en nemen aantallen bijzondere planten en dieren af. De leefgebieden van bijzondere soorten worden steeds kleiner en ook de verbindingen tussen die gebieden is een punt van zorg. Binnen de Broekheurne zijn verschillen aanwezig voor natuur en landschap. Die hangen samen met de ontginning en het historische en huidige gebruik van de gronden. De landbouw en de landgoederen hebben daarmee grote betekenis voor natuur en landschap. De ambitie en aanpak is verschillend voor gebieden met een hoge en zeer hoge kwaliteit van het landschap en gebieden met basiskwaliteit.

Oude hoevenlandschap en boslandschap

De oude landschappen hebben de hoogste waarde: boslandschap en oude hoevelandschap, inclusief de historische landgoederen. In deze landschappen is de eeuwenoude opbouw en structuur het best bewaard. De natuur in deze gebieden heeft de hoogste kwaliteit. De nadruk voor deze gebieden ligt op het behoud en herstel van de aanwezige structuren en landschapselementen én op het tegengaan van verdroging. Dat biedt ook de beste waarborg voor de natuur. Succesvolle aanleg, herstel en behoud van de groenstructuren heeft alleen kans van slagen als de verdroging en de druk van vermessing worden ingeperkt. Voor de landgoederen Stroink, Smalenbroek en Groot Brunink is al een analyse gemaakt om deze meer robuust en klimaatbestendig te maken. Bij alle ontwikkelingen in het gebied is het van belang om rekening te houden met de toegankelijkheid van het gebied voor de fauna. De Bruninksbeek is een belangrijke ecologische verbinder. De beek voldoet nog niet aan de ecologische en chemische eisen voor waterkwaliteit uit Kaderrichtlijn Water (waardevol klein water).

Jonge veldontginningen

De jonge veldontginningen in de Broekheurne hebben een groene uitstraling, maar de kwaliteit van de natuur en van de landschapselementen is beperkt (basiskwaliteit). Ook de verbindingen tussen leefgebieden ontbreekt. In deze gebieden zijn veel minder kwetsbare soorten (rode lijst soorten) te vinden. Voor veel dieren is dit jonge landschap weinig interessant. Dat komt onder

andere door een gebrek aan variatie, de nadruk ligt hier vooral op (grootschalige) landbouw. De kwaliteit van natuur en landschap vragen om aanleg van nieuwe landschapselementen. Daarbij staat het realiseren van ecologische verbindingen tussen de waardevolle gebieden voorop. De Bruninksbeek kan versterkt worden als verbinding tussen Het Rutbeek en de landgoederenzone in de Broekheurne. In het landbouwgebied kunnen de bestaande rechte lijnen van paden en wegen worden versterkt met lijnelementen (bomenlanen, houtsingels struweel), om ecologische verbindingen tot stand te brengen. Daarmee zijn verbindingen in alle windrichtingen aan te leggen, ook met de groene wiggen in stedelijk gebied. Ook bij de vormgeving van het zonneveld moeten ecologische verbindingen worden aangebracht voor water, flora en fauna.

Verdroging

Overall in het gebied heeft de natuur te lijden van verdroging. Beukenbomen kunnen de verslechterende omstandigheden niet bijhouden en sterven af. De eik is op veel plekken slecht aan toe. Sommige experts verwachten dat zonder maatregelen ook deze boom op termijn verdwijnt. Om het tij te keren is aanpak verdroging voor de landgoederen topprioriteit.

Verdroging is ook een belangrijke factor bij het herstel van ecologische verbindingen. De boomkikker is een doelsoort voor de verbinding tussen Natura 2000 gebied Aamsveen en Witte Veen. De verdroging maakt de realisatie van deze verbinding moeilijk. De boomkikker leeft in poelen maar door de verdroging moeten de poelen steeds dieper gegraven worden, tot meer dan 2 meter om bij het grondwater te komen. Een hogere grondwaterstand draagt bij aan herstel van het leefgebied.

Doelsoorten

Voor het versterken van de natuur zijn in de Natuurkansenkaart Enschede negen doelsoorten aangewezen, waaronder de boomkikker. De negen doelsoorten zijn kenmerkend voor de natuur in het buitengebied van Enschede. Al deze soorten zijn kwetsbaar of zelfs bijna verdwenen. Investeren in het leefgebied van deze doelsoorten is investeren in hun overleving en ook in het leefgebied van heel veel andere soorten en dus in de natuur in het algemeen.

Figuur 22
Doelsoorten in Enschede.

Natuurkansenkaart

De Broekheurne is voor alle negen doelsoorten van belang en voor al die doelsoorten zijn maatregelen mogelijk om de leefgebieden te versterken en te verbinden. Alle maatregelen uit de Natuurkansenkaart zijn dan ook van toepassing in de Broekheurne. Redenerend vanuit de inrichting van het gebied liggen er vooral kansen voor het aanleggen van struweel, van akkerranden, van hagen en heggen, van houtsingels, van beekbegeleidende beplanting, van bosaanplant, en voor het verminderen van ontwatering en duurzaam bembereiding. Alle maatregelen zijn terug te vinden via Natuurkansenkaart Enschede (arcgis.com).

Figuur 23
Natuurkansenkaart Enschede geeft weer voor welke soorten er kansen zijn geïdentificeerd.

3.2.3 Samengevat

De situatie in de Broekheurne komt in grote lijn overeen met de opgaven die het hele oostelijke zandgebied van Nederland kenmerkt. De opgaven voor landbouw, natuur en landschap zijn samengevat:

- Behoud van een sterke landbouw in de Broekheurne met agrarische bedrijven met een goed verdienmodel voor de ondernemers én die passen binnen de omgevingsvereisten voor natuur, klimaat en water.
- Een belangrijke belemmering om investeringen te doen, komt voort uit de onzekerheid over de eisen die overheid stelt aan de landbouw en de instrumenten die gaan gelden. Opgave is om tot oplossingen te komen die passen bij het gebied, bij de bedrijven en binnen de vereisten die de overheid stelt.
- De Broekheurne biedt kansen om de biodiversiteit te versterken. Speerpunt is het uitbouwen van de ecologische verbindingen op kleine schaal (binnen het agrarische cultuurlandschap) en op regionale schaal (tussen Natura 2000 -gebieden en NatuurNetwerk Nederland. Aanknopingspunten zitten in de verschillende kenmerken van het landschap (en de landschappelijke verschillen) en suggesties staan in de Natuurkansenkaart.
- Zowel landbouw als natuur hebben baat bij het aanpakken van de verdroging: wel ontwatering, geen afwatering. Maak een plan om het gehele watersysteem robuust te maken tegen verdroging. En geef de eigenaren invloed op het dagelijkse beheer.

3.3 Thema duurzame energie

3.3.1 Beleidsopgaven

De gemeente heeft in haar Energievisie een doelstelling opgenomen voor duurzame opwek van energie voor heel Enschede. Tot 2030 wil de gemeente de hoeveelheid duurzame opwek verhogen met minimaal 8% van het verbruik. Dat komt neer op ruim 800 TJ extra duurzame opwek in 2030 in heel Enschede. De opgave is verdeeld over verschillende bronnen, waaronder zon op land in het landelijk gebied. Bij de verdeling van deze opgave over de verschillende delen van Enschede is rekening gehouden met de landschappelijke kwaliteit van het landelijk gebied. Grootchalige zonnenvelden zijn het beste in te passen in gebieden met een landschappelijke basiskwaliteit door het landschap te transformeren. Op basis van de oppervlakte gebied met basiskwaliteit is een eerlijk en evenredig aandeel voor de Broekheurne ongeveer 88 TJ. Daarnaast wil de gemeente overal waar dat kan zonnepanelen op daken leggen. De gemeente kent geen zoekgebied in de Broekheurne voor grote windturbines. De provincie Overijssel heeft wel twee zoeklocaties aangegeven. De gemeente heeft in haar Energievisie geen opgave opgenomen voor mestvergisting.

3.3.2 Ervaringen rond duurzame opwek

Voorstellen voor duurzame opwek van energie roepen veelal emotie op. Hoewel in brede kring de noodzaak van de energietransitie wordt onderkend, ontstaat bij het invullen met maatregelen veel discussie over de keuze tussen zon op dak, zon op land, windenergie en andere mogelijke bronnen en over de locatie, de ruimtelijke inpassing en de verdeling van de opbrengsten. Dat was ook het geval bij het initiatief van ontwikkelaar TPSolar met drie grondeigenaren voor een groot zonnenveld in de Broekheurne. In het gebied verschenen spandoeken, die zich uitspraken tegen het zonnenveld.

Het initiatief voor het zonnenveld is de directe aanleiding geweest voor het op gang brengen van het gebiedsproces in de Broekheurne. De gemeente heeft in haar beleid namelijk opgenomen dat een

zonnenveld groter dan 2 ha altijd met via een integrale gebiedsgerichte aanpak tot ontwikkeling moet komen.

Tijdens de fase 1 en 2 van het gebiedsproces zijn vervolgens drie vormen van duurzame opwek onderwerp van gesprek geweest. Dat zijn (1) zon op land, (2) mestvergisting en (3) grote windturbines. De conclusie uit de gesprekken in het gebied zijn dat mestvergisting nader uitwerking verdient omdat er kansen liggen om diverse doelen te combineren (duurzame opwek, vermindering uitstoot stikstof en methaan). Voor windturbines is in het gebied onvoldoende gedeeld draagvlak.

3.3.3 Samengevat

De opgaven voor duurzame energie zijn samengevat:

- Geef invulling aan de gemeentelijke opgave voor duurzame opwek van elektriciteit met zon op land. Richtgetal is 88 TJ uiterlijk in 2030.
- Onderzoek de mogelijkheden voor mestvergisting
- Combineer de energieopgave waar mogelijk met andere doelen op gebied van natuur, beleving van landschap, water vasthouden.

Figuur 24
Protestbord bij de Usselerstroom.

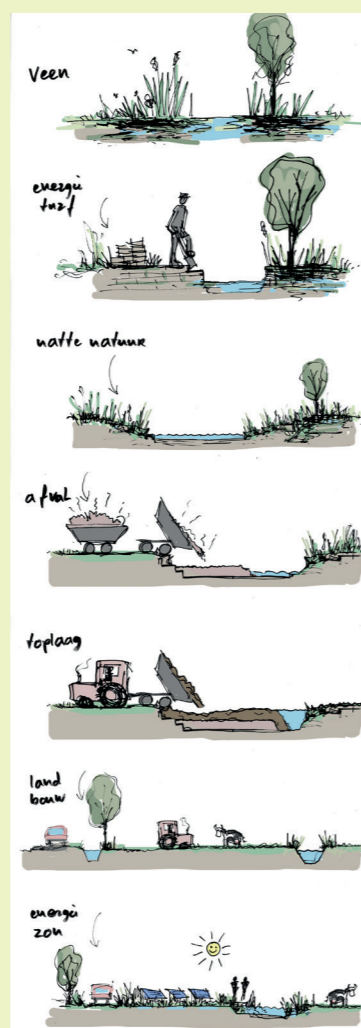
4. De toekomst van de Broekheurne

Wat is de gewenste toekomst van de Broekheurne. In hoofdstuk 3 zijn per thema de opgaven vanuit het gebied en vanuit het beleid beschreven: (1) wat willen de bewoners en bedrijven en (2) wat is mogelijk binnen beleid en regelgeving? Daar bouwt dit hoofdstuk op verder.

We maken geen 'eindplan' waarin alles precies is ingevuld; dit toekomstbeeld is geen blauwdruk. De Gebiedsagenda bestaat uit gezamenlijke vertrekpunten en wensbeelden voor de ontwikkeling van de Broekheurne. Die vertrekpunten en wensbeelden staan in dit hoofdstuk 4. De maatregelen om de wensbeelden te realiseren staan in hoofdstuk 5.

Verandering

De Broekheurne was ooit 'woeste grond' met veen in de grond. Dat veen is in de vorige eeuw gestoken en als turf gebruikt als brandstof in de stad. Een laag nat gebied bleef achter en werd vervolgens gebruikt om stadsafval te dumpen. Met een laag teeltaarde bleek daarop toch landbouw mogelijk. In de huidige tijd wordt nogmaals een beroep op het gebied gedaan om energie aan de stad te leveren. In deze 21e eeuw gaat dat door met zonnepanelen elektriciteit op te wekken.

Figuur 25
Ontwikkelingen van het jonge ontginningslandschap.

4.1 Vertrekpunten

4.1.1 De tijd staat niet stil

Veel gaat goed in de Broekheurne. De bewoners voelen zich thuis in het gebied, ze zijn gehecht aan het landschap, de manier van leven en ze voelen zich vertrouwd met burens en buurtgenoten. Toch zijn er redenen om de gebiedsinrichting aan te passen. Dat is al eeuwen het geval. Er is geen reden om aan te nemen dat de ontwikkelingen stoppen. De tijd gaat immers voort.

4.1.2 Beschermen en benutten in balans

Nieuwe ontwikkelingen vragen wel om een zorgvuldig(er) inpassing. Bij de introductie van nieuwe functies en gebruiksvormen nagaan hoe waardevolle elementen behouden kunnen blijven. Bewoners vragen immers om het historische landschap en de biodiversiteit in takt te laten en liefst te versterken. Mensen hebben meer vrije tijd en willen die in een mooie omgeving doorbrengen. Het gaat er niet om dat de Broekheurne er slecht aan toe is. Het gebiedsproces is vooral nodig om nieuwe ontwikkelingen goed in te passen. Een nieuw evenwicht waarbij het gebruik van het gebied past bij de historische kwaliteiten én de eisen van de huidige tijd en samenleving. De nieuwe Omgevingswet gebruikt daarvoor de begrippen 'beschermen' en 'benutten'. Het streven is een levendig en welvarend Broekheurne met een hoge kwaliteit van de fysieke leefomgeving.

Eén plus één is meer dan twee

De gebiedsgerichte aanpak maakt het mogelijk om tot combinaties van maatregelen te komen die tegelijk meer doelen dienen. Of om maatregelen zo in te richten dat tegelijk aan verschillende doelen wordt bijgedragen. Dat zijn soms opbrengsten die vooraf zo zijn bedacht, maar het kan ook gaan om min of meer spontane bijvangst. Hierna staan een paar voorbeelden van combinaties met meerwaarde. Of die ook echt tot stand komen zit vaak in de uitwerking. Dan moeten de kansen worden verzilverd. Door verschillende partijen te betrekken, het gebied in

wat groter verband te plaatsen, soms wat extra middelen in te zetten kan de som één plus één hoger uitkomen dan de wiskundige uitkomst twee.

Water als bindmiddel

Het is al een paar keer in deze Agenda genoemd. Elke grondgebruiker heeft nadeel van de lage grondwaterstanden. De natuur gaat dood, de landbouwer heeft lagere opbrengsten. Waar in vroeger tijden water de natuurbeschermer en de boer uit elkaar speelde, is water nu veel meer een bindmiddel. Water vasthouden is het gemeenschappelijk devies. Daarbij hoort dat de eigenaren zelf meer kunnen doen aan het instellen van stuwen. Zo kunnen ze direct inspelen op de situatie.

Mestvergisting: méér dan gas

Mestvergisting wordt natuurlijk als eerste ingezet om gas te produceren en duurzamer met de energievoorziening om te gaan. Voor de natuur is een direct voordeel dat ook de stikstofuitstoot afneemt. Daarmee wordt de taakstelling voor de landbouw deels ingevuld. Dat geldt ook voor de methaanuitstoot die afneemt. En het digestaat is ook weer een goede meststof. Met als extra voordeel dat het later moet worden toegediend dan de gebruikelijke kunstmest. Zo kan het water ook wat langer in het voorjaar worden vastgehouden. Al die voordelen leveren ook nog eens geld op. De terugverdientijd van de mestvergister is vooral gunstig als die voor meer bedrijven werkt. Zo zorgt de vergister ook nog eens voor meer samenwerking tussen de bedrijven. Van het een kan het ander komen.

Beschermen en benutten

Landbouw en natuur zijn van oudsher nauw met elkaar verbonden. In de loop van de tijd is de balans tussen landbouw en natuur verstoord. De landbouw heeft een ontwikkeling doorgemaakt met mechanisatie, schaalvergroting, import van voedingsstoffen en chemische middelen. De natuur is achteruitgegaan. Om natuur, klimaat en water te beschermen stelt de overheid randvoorwaarden aan de agrarische bedrijfsvoering. De neerslag van stikstof op natuurgebieden heeft geleid tot eisen aan de uitstoot van ammoniak uit dierlijke mest. Klimaateisen werken door naar de uitstoot van methaan die vrijkomt in de melkveehouderij. De bescherming van de waterkwaliteit stelt grenzen aan het gebruik van meststoffen (nutriënten) en gewasbeschermingsmiddelen. De eisen die worden gesteld vanuit natuur, klimaat en water werken direct door naar de agrarische bedrijfsvoering én leggen beslag op schaarse grond. Dit raakt de koers en het voortbestaan van de agrarische bedrijven. De landbouw zoekt naar nieuw perspectief. Maar de agrarische bedrijfsvoering is ook een pijler onder een vitaal platteland. Het is zoeken naar een nieuw evenwicht tussen benutten (landbouw) en beschermen (natuur en landschap)

Met verdroging van de gronden ondervinden zowel de natuur als de landbouw grote hinder. Waar in het verleden de wensen vaak uiteenliepen (landbouw eerder en meer drooglegging; natuur langer nat en hoger peil), vallen die nu meer samen. Dat biedt mogelijkheden om de situatie voor landbouw én natuur te verbeteren. Als de waterhuishouding van een natuurgebied op orde is, heeft de natuurlijke vegetatie bijvoorbeeld minder last van stikstof vanuit de landbouw.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid als aanjager van de groenblauwe structuur

De Europese Unie ondersteunt de landbouw met 'Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)'. Het GLB bestaat sinds 1962. In het begin waren de voornaamste doelen de landbouw te stimuleren, de levensstandaard van de boeren te verbeteren en de voedselvoorziening veilig te stellen. In het huidige GLB zijn doelen over het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het beperken van de klimaatverandering opgenomen. Daar helpt het GLB bij het versterken van natuur en landschap. De bijdrage uit het GLB aan de boeren gaat omhoog als bijvoorbeeld landschapselementen worden aangelegd en onderhouden of meer natuurlijk met water wordt omgegaan. Zo helpt het GLB om de groenblauwe structuur te financieren en het belang van de landbouw en van natuur en landschap aan elkaar te knopen.

Het surplus van het zonneveld

De komst van een zonneveld in de Broekheurne betekent dat minder grond beschikbaar is voor het vee. Maar de grond telt wel als landbouwgrond mee voor de veebezetting. Zo helpt het zonneveld om te voldoen aan het PPLG, waar op gebiedsniveau de veebezetting omlaag moet. Het zonneveld is ook de aanleiding om het landschap in het Usselerveen opnieuw in te richten, passend bij de oorspronkelijke grootschalige jonge veldontginning. Daarmee kan de landschappelijke kwaliteit toenemen. Ook de natuur en het water krijgen een plusje. Op het zonneveld kan water van de Usselerstroom worden vastgehouden. Bij de inrichting zijn er kansen om de biodiversiteit te verhogen. Een heel andere kans ligt er bij de eerste ontginningsboerderij, die met de aanleg van het zonneveld vrij komt. Kan daar een multifunctioneel centrum ontstaan, waar ook uitleg kan worden gegeven over het zonneveld?

Humus als bindmiddel van landbouw, natuur, water en klimaat

Op bedrijfsniveau zijn er mogelijkheden om de arme gronden rijker te maken met humus. Met gewaskeuze en teeltmethoden kan de agrarische ondernemer het gehalte aan humus in de grond verhogen. Dat zorgt voor meer bodemvruchtbaarheid en dat is goed voor de agrarische productie. Ook het bodemleven zal toenemen. Dat draagt bij aan de biodiversiteit. Door humus

(koolstof) in de grond op te slaan wordt ook de direct uitstoot van kooldioxide omlaag gebracht. Dat past in het klimaatbeleid. Een vierde plus is het waterbeheer. Grond met meer humus werkt als een spons. Het water wordt beter vastgehouden. Zo is humus een bindmiddel voor veel doeleinden.

4.2 Toekomstbeeld Broekheurne

Welke kant willen we op

In de Broekheurne is alles aanwezig voor het multifunctionele buitengebied van de toekomst. Dat is gebied waar landbouw, natuur, landschap, wonen en recreëren met elkaar zijn verweven.

De Broekheurne is en blijft voor het grootste deel in gebruik bij de landbouw. De bedrijfsvoering ontwikkelt zich, voldoet aan de nieuwste normen en is daarmee gericht op de toekomst. Dat kan op verschillende manieren; elke ondernemer kiest zijn/haar eigen weg. Samenwerking levert meerwaarde op. Bijvoorbeeld bij het voldoen aan de norm voor groenblauwe dooradering, voor het op gebiedsniveau halen van de eisen voor stikstofemissie, voor het komen tot een goed businessmodel voor mestvergisting en bij het op orde krijgen van het watersysteem. Samenwerking lukt alleen als ook elke ondernemer voor zichzelf een voldoende verdienmodel kan ontwikkelen.

De Broekheurne is ook belangrijk als groen leefgebied. De ontstaansgeschiedenis klinkt in het landschap door. De natuur bestaat uit meer dan de algemene soorten, er is variatie en kwaliteit. De landgoederen zijn kerngebied van de natuur met veel waarden. Het zijn geen eilanden, ook de omgeving van de landgoederen kent waardevolle natuur zodat ecologische verbindingen ontstaan.

Bij het grondgebruik wordt niet geprobeerd overal dezelfde omstandigheden tot stand te brengen, bijvoorbeeld met beregenen en drainage. De kenmerken van bodem en water bepalen meer dan nu de mogelijkheden van het gebruik van gronden. Dat zorgt ook voor een toename van de natuurlijke variatie.

De Broekheurne biedt een veilige en schone omgeving, waar mensen graag verblijven. Het is gebied met een

eigen groen karakter, waar bewoners zich thuis voelen, elkaar kennen en waar ook bezoekers welkom zijn om te genieten van het buitenleven.

Speerpunten

De kwaliteiten van de Broekheurne worden versterkt door:

- De landbouw in het gebied te behouden en de agrarische bedrijven een toekomst te bieden met duurzame landbouw
- Vernieuwing van de landgoederen, zodat de cultuurhistorie kan voortleven in de huidige tijd
- De natuur te versterken met houtwallen en een landbouw die ruimte biedt voor biodiversiteit
- In te spelen op de klimaatverandering: meer water vasthouden, minder direct afvoeren
- De leefkwaliteit te versterken – door de trots en zorg van de bewoners van de Broekheurne waar mogelijk te ondersteunen

Broekheurne in groter verband

De Broekheurne heeft waarde op zichzelf én voor een grotere omgeving. Met die grotere omgeving wordt bedoeld:

- Energievoorziening met een zonneveld en mestvergisting draagt de Broekheurne op een duurzame wijze bij aan de energiebehoefte van de stad
- Ecologie, waarbij de verbinding tussen het Aamsveen en Witte Veen en de ecologische verbinding langs de Bruninksbeek voorop staan. Het landgoederengebied is in die verbinding een belangrijke 'stepping stone'.
- Leefkwaliteit door de stedelijke bewoners een uitloopgebied te geven van hoge kwaliteit en door gezonde voeding via korte ketens van boer naar burger te brengen.

4.3 Inzoomen op de deelgebieden

Voor de deelgebieden (paragraaf 2.3) is de volgende ontwikkeling gewenst.

Stadsrandzone 'Brunink': gemengd gebied met verbinding naar de stad

De stadsrandzone verdient een duidelijke eigen identiteit. Hier liggen kansen om de landbouw en het landelijk gebied beter bij de stad te betrekken: vernieuwende vormen van landbouw met inbreng van stadsbewoners en met meer directe afzet aan de stedelijke consument. De stadsrandzone is een gebied waar mensen graag wandelen en fietsen vanuit de groene verbindingen met de stad. Gezond leven in de stad met dichtbij geproduceerd natuurlijk voedsel en met beweging en rust in het nabijgelegen landelijk gebied. Voor het landelijk

gebied is dat een verder te ontwikkelen verdienmodel. En als het landelijk gebied een duidelijke en positieve rol vervult voor de stad, levert dat steun voor het in stand houden van de stadsrand als groene zone.

De Bruninksbeek vormt de natuurlijke begrenzing van deze stadsrandzone. De kwaliteit van het water en de natuurlijke inrichting van het beekprofiel vragen aandacht. Deels is de natuurlijke inrichting al verzekerd, op sommige plekken is versterking nodig om tot een continue ecologische verbinding te komen. Vooralsnog gaan we ervan uit dat een zone van circa 10 tot 15 meter aan weerszijden van de beek voldoende oplevert voor ecologie en waterkwaliteit. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen welke maatregelen werkelijk nodig zijn om de kwaliteit van het beekwater en het ecologische lint op voldoende niveau te krijgen.

Landgoederenzone: natuur, landschap en water

De landgoederenzone heeft cultuurhistorische, landschappelijke en natuurlijke waarden en is heel aantrekkelijk door het afwisselende grondgebruik. De hoge basiskwaliteit is een goed vertrekpunt om het gebied beter bestand te maken tegen de klimaatverandering (maatregelen tegen verdroging), om bij te dragen aan de opslag van koolstof in bomen en gewassen en om de kwaliteit van natuur en recreatie verder uit te bouwen. Daarbij is het nodig om naar de verbindingen in groter verband te kijken. Voor de ecologie is dat de verbinding Aamsveen – Witte Veen en voor de recreatie gaat het om de aansluiting met de zuidelijke woonwijken van Enschede. Er zijn kansen om de recreatieve waarde en de maatschappelijke functie van

de landgoederenzone te vergroten. Naast wandelen en fietsen liggen er in de toekomst mogelijk ook kansen voor educatie, sociaal werkvoorziening op de landgoederen, cultuur e.d.

Smalenbroek en Groot Brunink lopen via een (te) smalle strook met ook nog eens wegen in elkaar over. De Bruninksbeek geeft op een natuurlijke manier de plek aan om de beide gebieden steviger met elkaar te verbinden. Naar het zuiden toe moet de inrichting van de smalle strook tussen de landbouwgebieden van het Usselerveen en het Broekheurnerveen / Duivengoor de ecologische verbinding naar het zuidelijk gelegen Witte Veen beter ondersteunen.

Toekomstbeeld _ Hoe kan dit er uit komen te zien

Stadsrandzone

Dit gebied kent een mix van nieuwbouw, boererven, parkachtige zones rondom de stad als uitloopgebied met kleinschalige landbouw. De kleinschaligheid en de grote langgerekte es zijn nog herkenbare elementen uit het voormalige oude hoevenlandschap. De zuidgrens van de stadsrandzone valt ongeveer samen met de Bruninksbeek.

To-do:

- Landbouw en stad bij elkaar brengen - bijvoorbeeld een voedselbos
- Uitloopgebied versterken, recreatief netwerk
- Toekomstbestendige duurzame landbouw
- Directe afzet aan stadsbewoners
- Verdroging tegengaan, wateropgave
- Waterkwaliteit en natuurlijke inrichting beekprofiel Bruninksbeek
- Natuurlijke bermen
- (verkeers)veiligheid
- Oude (afval)spoorlijn/-traject zichtbaar en beleefbaar maken

Figuur 26 Referentiebeelden van de stadsrand.

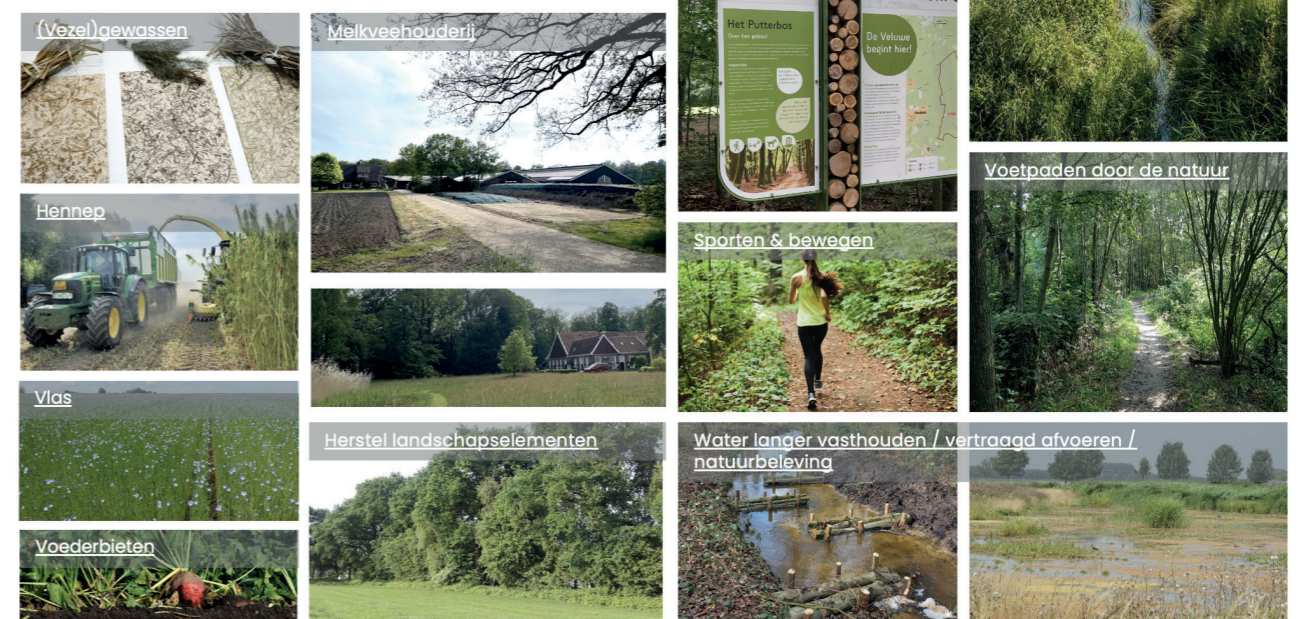
Toekomstbeeld _ Hoe kan dit er uit komen te zien

Landgoederenzone

Gebied met cultuurhistorische, landschappelijke en natuurlijke waarden. Aantrekkelijk door het afwisselende grondgebruik. In dit gebied stroomt ook de Bruninksbeek die aan de oostzijde van het gebied ontspringt.

To-do:

- Landgoederen versterken en beter zichtbaar en beleefbaar maken
- Toekomstbestendige duurzame innovatieve kleinschalige landbouw
- Verdroging tegengaan, wateropgave
- Behoud van zandwegen
- Verbindend karakter versterken (oost-west) in lijn met de Bruninksbeek
- Bruninksbeek natuurlijker karakter en meer ruimte geven
- Water langer vasthouden in de beekdalzone rond de Bruninksbeek
- Toeristisch-recreatief netwerk versterken

Figuur 27 Referentiebeelden van de landgoederenzone.

Usselerveen: energie, landbouw, water vasthouden en grove ecologische verbindingen

Ambitie is om het Usselerveen om te vormen en uit te bouwen tot een modern landbouw- en energielandschap. De grootschalige opbouw, die deze jonge ontginning kenmerkt, wordt versterkt. De landschappelijke inpassing van het zonneveld wordt benut om de grofmazige landschappelijke structuur aan te zetten met stevige houtwallen die doorlopen in het landbouwgebied. Die houtwallen vormen de grofmazige ecologische verbinding door dit gebied. Ook de ecologische verbinding tussen de Eendenplas en Het Rutbeek vraagt om versterking. Binnen die structuur heeft de landbouw de ruimte om duurzaam te transformeren. De Usselerstroom staat

(letterlijk en figuurlijk) haaks op de bekenstructuur en versterkt de verdroging. Voor de toekomst geldt niet langer snel afvoeren, moet vasthouden van water als belangrijkste opgave. De afvoerfunctie van de Usselerstroom vervalt op termijn; het zonneveld wordt benut als opvanggebied en buffer voor water. Het zonneveld moet geen barrière worden en voor klein wild (das, ree, haas) toegankelijk en doorkruisbaar zijn. Het energielandschap wordt uitgedragen en getoond aan ieder die dat wil. De combinatie van educatie en ontmoeten kan de basis zijn voor een multifunctioneel centrum. Het recreatiepark aan de westzijde van de Broekheurne krijgt via het Usselerveen betere fiets- en wandelverbindingen naar de landgoederenzone.

Broekheurnerveen/Duivengoor: behoud hoge kwaliteit, aandacht voor verdroging

In dit deelgebied is niet heel veel nodig. De inzet voor Broekheurnerveen en Duivengoor is de aanwezige kwaliteiten te behouden en te versterken. Dat kan door met de groenblauwe dooradering de overgang van het oude hoevenlandschap noordelijk naar de grotere maat en schaal zuidelijk beter te laten verlopen. Het gaat om herstel en versterking van ecologische verbindingen met houtwallen en poelen. Binnen die groenblauwe structuur krijgt de landbouw ruimte om duurzaam te transformeren. Ook hier is het nodig de verdroging aan te pakken. Lokaal kan het routenetwerk voor wandelen en fietsen worden versterkt. De cultuurhistorische plek van het voormalige station Broekheurne kan beter zichtbaar en beleefbaar worden gemaakt.

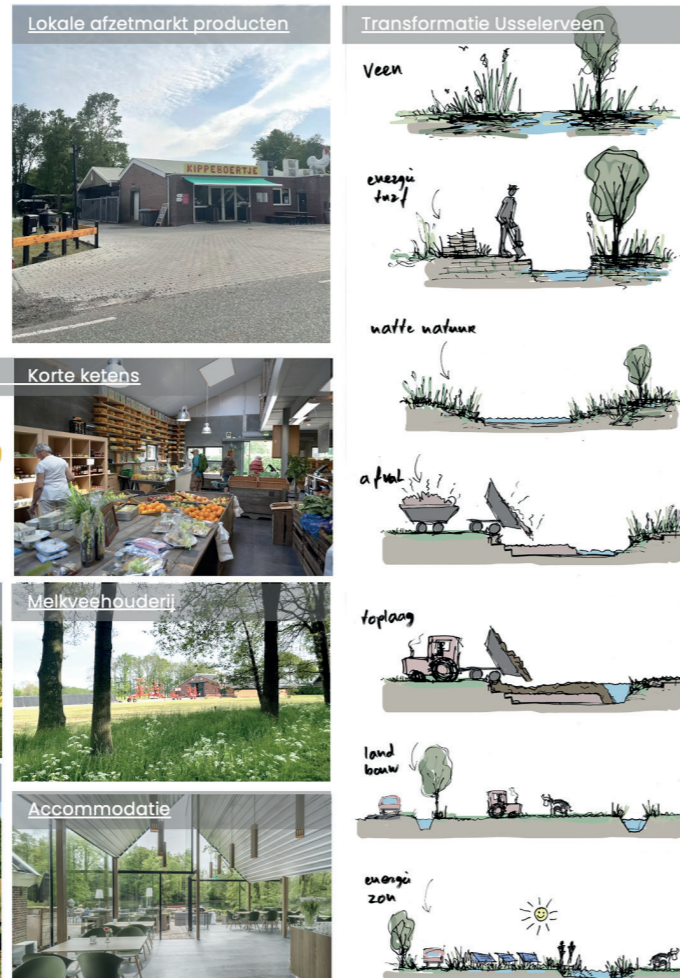
Toekomstbeeld _ Hoe kan dit er uit komen te zien

Usselerveen

Open jong ontginningslandschap agrarisch karakter. Gevoelig voor droogte door onnatuurlijke loop van de Usselerstroom. Invloed van de vuilstort. De (verkeers)veiligheid in het gebied verdient aandacht.

To-do:

- Transformeren open en wijs landschap
- Toekomstbestendige duurzame innovatieve landbouw
- Aanplant landschapselementen
- Duurzame energieopwekking met een zonneveld
- Verdroging tegengaan, wateropgave
- Natuurlijke bermen
- (verkeers)veiligheid
- Ecologische verbinding Eendenplas - Het Rutbeek
- Toeristisch-recreatief netwerk versterken
- Mogelijk plek voor multifunctioneel centrum

Figuur 28 Referentiebeelden voor het Usselerveen.

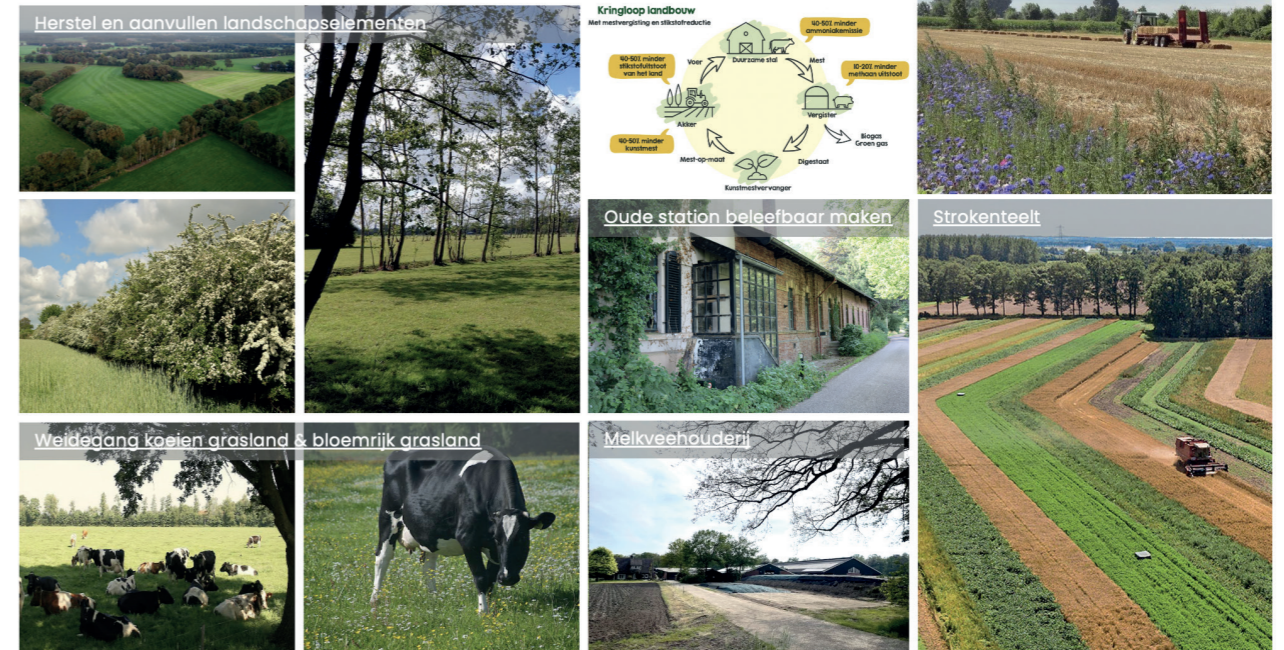
Toekomstbeeld _ Hoe kan dit er uit komen te zien

Broekheurnerveen & Duivengoor

Tweeledige zone met deels (noordelijk gelegen) karakteristiek kleinschalig landschap maar ook grootschalige landbouw in de jonge ontginningszone (zuidelijk gelegen). Bijzondere plek is oude station.

To-do:

- Geen grote ingrepen voorzien
- Versterken kleinschalige karakter met landschapselementen
- Toekomstbestendige duurzame landbouw
- Verdroging tegengaan, wateropgave
- Natuurlijke bermen
- Ecologische verbinding versterken tussen de Natura2000 gebieden
- Toeristisch-recreatief netwerk versterken
- Historische plek (station) beleefbaar maken

Figuur 29 Referentiebeelden voor het Broekheurnerveen en Duivengoor.

5. Ontwikkeling per thema

Merk op dat de Gebiedsagenda geen uitgewerkt plan is, geen blauwdruk voor de toekomst. De Gebiedsagenda geeft de richting aan en bevat maatregelen om daar te komen. Onderweg naar de realisatie zal nog van alles gebeuren. Bij de uitwerking van de maatregelen komen tegenvallers naar voren (zoals hogere kosten dan voorzien) of meevallers (doordat kan worden aangehaakt aan andere initiatieven). Verder zullen de inzichten veranderen. Nieuwe technieken komen in beeld of vallen juist af. Beleid wordt aangepast of de wensen en belangen van inwoners of bedrijven pakken anders uit dan nu is voorzien.

Voor de drie thema's beschrijft dit hoofdstuk het toekomstbeeld en de maatregelen die nodig zijn om het toekomstbeeld te realiseren. Als verschillende mogelijkheden in discussie zijn geweest, dan is aangegeven welke keuze is gemaakt en waarom die keuze zo is uitgevallen. In de Maatregelenbundel zijn de maatregelen uitgeschreven als projectopdracht voor het vervolg.

5.1 Leefkwaliteit & recreatie

5.1.1 Toekomstbeeld

De leefkwaliteit wordt voor een groot deel bepaald door de manier waarop de bewoners met elkaar omgaan. Dat lijkt een sociaal- maatschappelijk vraagstuk: een kwestie van menselijk gedrag. Echter ook de fysieke inrichting van het gebied heeft invloed op het welbevinden van de bewoners en de wijze van samenleven.

In stedelijk gebied gaat het vaak om 'schoon, heel en veilig'. In het landelijk gebied is dat niet anders. Wel worden bij de invulling wat andere accenten gelegd met toevoeging van groen en recreatie.

Windturbine of goede buur

Tijdens het gebiedsproces brachten een aantal bewoners en boeren de voordelen van windturbines naar voren: op weinig grond kan je daarmee veel energie opwekken en geld verdienen. De omwonenden zagen ook grote nadelen voor het landschap en de leefkwaliteit. In het gesprek over voor en tegen was uiteindelijk de conclusie van de voorstanders dat zij afzagen van die 'paar rotcenten' omdat de goede verhoudingen met de burens hen meer waard zijn.

De Broekheurne heeft een landelijk karakter, dat duidelijk afwijkt van de stad die in het noorden aan het gebied grenst en het recreatiegebied dat ten westen van de Broekheurne ligt. De duidelijke fysieke grens tussen stad en land is een kenmerk van Enschede dat de gemeente graag behoudt. De bewoners willen dat de grens tussen stad en land blijft liggen waar deze nu ligt. De bebouwing mag niet verder opschuiven. Een harde fysieke grens sluit wisselwerking niet uit. Integendeel een toename van het contact tussen stadsbewoners en inwoners van de Broekheurne is gewenst.

De volgende maatregelen kunnen bijdragen aan de interactie:

- Routenetwerk van recreatieve wegen versterken. Het gaat niet in de eerste plaats om uitbreiding, maar om een netwerk dat verbindingen aanbrengt. Dan gaat het om aantrekkelijke rondjes, de aansluiting met de woongebieden en om routes die langs interessante plekken komen (denk aan het zonneveld, de landgoederen, horecavoorzieningen).
- Het inrichten van interessante plekken. Dat kunnen diverse bestemmingen zijn, zoals educatief (zonneveld, mestvergister, natuur), gericht op zorg (dagbesteding voor diverse doelgroepen van heel jong tot heel oud), aantrekkelijke landschapspunten (landgoederen) of horeca (van theetuin tot groepsaccommodatie).

Vanuit het idee van 'schoon, heel en veilig' is behoefte aan:

- Verbetering van de kwaliteit van de wegen
- Opruimen of nog beter voorkomen van afvalstort en zwerfafval
- Vermindering van overlast door onder andere drugshandel.

5.1.2 Maatregelen

Om het wensbeeld te bereiken zijn maatregelen voorzien. Die zijn in de Maatregelenbundel als projectvoorstel uitgeschreven voor het vervolg (zie nummering LR – Leefkwaliteit & Recreatie).

Multifunctioneel centrum (LR-1)

De Broekheurne kent geen gebouw voor buurtactiviteiten. Een buurtgebouw kan de saamhorigheid versterken. Vanuit het gebied is gesteld dat het concept Kultuurhus (dat draait op vrijwilligheid) niet haalbaar is, omdat het gebied de exploitatie niet zelf kan/wil opbrengen. Een andere mogelijkheid is een combinatie van functies in een multifunctioneel centrum met een eigen verdienmodel. Dat biedt meer zekerheid over het beheer van de locatie en voor continuïteit. Liefst heeft de beheerder wel affiniteit met het gebied om de aansluiting met de bewoners te verkrijgen. Een multifunctioneel centrum is te gebruiken voor allerlei activiteiten – juist de combinatie van verschillend gebruik zorgt voor draagvlak en haalbaarheid. Denk aan buurtkringbijeekkomsten, een kinderboerderij, verkoop van streekproducten, educatie over het zonnepark en over natuur & landschap, een plek voor sport en bewegen, atelier, cultuur, horeca en feesten.

Een mogelijke locatie is de ontginningsboerderij aan de Usselerveenweg, die naar verwachting vrijkomt bij de realisatie van het zonneveld.

Toezicht en handhaving en inrichtingsmaatregelen (LR-2; LR-3)

Vanuit het gebied wordt hinder en onveiligheid ervaren. In grote delen van het landelijk gebied in Enschede en elders wordt melding gedaan van ongewenst gedrag door bezoekers. De rust in het gebied heeft als keerzijde dat mensen zich blijkbaar vrij voelen om ongezien afval te dumpen, honden los te laten lopen, drugs te dealen etc. Het gaat om een maatschappelijk verschijnsel, waarvan de oorzaak lastig valt weg te nemen. Met intensivering van toezicht en handhaving treedt het bekende waterbedeffect op. De overlast verplaatst zich naar een ander gebied, omdat de oorzaak in stand blijft. Ook lopen toezicht en handhaving snel tegen vragen over capaciteit en betaalbaarheid op.

Oplossingen voor hinder en onveiligheid zijn:

- De bewoners kunnen zelf alert zijn en bijvoorbeeld via whatsapp-groepen elkaar informeren en helpen. Ook kunnen de bewoners direct melding maken van ongewenste situaties.
- De gemeente kan toezicht en handhaving versterken. Vanuit het gebied wordt hierom uitdrukkelijk gevraagd. Meer zichtbaar zijn in het gebied, snel reageren op meldingen.
- Bij de (her)inrichting van het gebied kan uitdrukkelijk aandacht worden besteed aan de (on)zichtbaarheid/ sociale veiligheid. Per situatie kan met deskundigen op dit gebied naar de beste inrichtingsoplossing worden gezocht. Wat dat is valt niet op voorhand te zeggen. Een goede zichtbaarheid werkt naar twee kanten. Iemand die kwaad wil is sneller zichtbaar, maar omgekeerd ziet die ook mensen al van ver aankomen, zodat ze kunnen 'vluchten'.

Afval (LR-4)

Zwerfafval en illegale dump van afval heeft een negatief gevolg voor de beleving van het gebied. Het wegnemen van de oorzaak (onvoldoende zorg voor de omgeving) is niet eenvoudig. Toezicht en handhaving (LR-2 en inrichtingsmaatregelen LR-3) moeten preventief helpen. Daarnaast is een goed werkend systeem nodig om afval op te ruimen. De gemeente zet haar bestaande werkwijze door met snelle reactie op meldingen en periodieke inspecties.

Wegen (LR-5)

Vanuit het gebied komen veel reacties op de kwaliteit van het wegenstelsel. De gemeente heeft een meerjarig onderhouds- en verbeterplan voor de wegen in de hele gemeente, dus ook voor de Broekheurne. Niet voorzien zijn grote veranderingen in het wegenstelsel in de zin van afsluiting, aanleg van een nieuw tracé, het verharderen van paden of omgekeerd het afwaarderen van een verharde weg tot onverhard pad. Wel zijn voorzien groot onderhoud van een aantal wegen in en rond de Broekheurne (zie de maatregelenbundel).

Buurtbus (LR-6)

De Broekheurne ligt dicht bij de stad, maar kent geen verbinding met openbaar vervoer. Voor een reguliere buslijn is het aanbod ook te dun. Maar een buurtbus vult dit ontbrekende punt in. De buurtbus brengt stad en land dicht bij elkaar.

Parels in het landschap (LR-7)

De landgoederenzone is een heel aantrekkelijk deel van de Broekheurne vanuit het oogpunt van natuur, cultuurhistorie en landschap. In het gebiedsproces zijn de potenties van de landgoederenzone – voor recreatie en bezoek – nog beperkt in beeld gebracht. Ook het voormalige stationsgebied is een onbekende parel. De maatregel 'parels in het landschap' begint met de inventarisatie van de parels in het landelijk gebied van de Broekheurne. Afhankelijk van de resultaten volgen ontwerp en realisatie van maatregelen.

Netwerk van recreatieve wegen (LR-8)

Om het gebied beter te benutten voor wandelen, fietsen, mountainbiken en paardrijden moet het netwerk van recreatieve wegen worden bekeken op ontbrekende verbindingen en andere tekorten. Uitgangspunt is dat er gelegenheid ontstaat om 'rondjes' te lopen, fietsen of rijden; dan wel om routes te volgen die door een groter gebied dan alleen de Broekheurne lopen, zoals het Rondje Enschede. Bij het analyseren van het netwerk gaat het om de plek waar mensen starten, zoals de woongebieden van Enschede-Zuid en het recreatieve knooppunt van Het Rutbeek. Ook moet er onderweg wat te doen en te zien zijn. Een bezoekje aan het multifunctioneel centrum, rustpunten en horeca. Of langs mooie plekken in de landgoederenzone en de Bruninksbeek. Het netwerk is ook een middel voor zonerings: rustige gebieden midden waar de natuur het meest kwetsbaar is.

Uitgangspunt is niet om het netwerk in lengte sterk uit te breiden, maar vooral om de kwaliteit en aantrekkelijkheid te verhogen. Reden om terughoudend te zijn met uitbreiding is dat beheer en onderhoud op termijn niet betaalbaar zijn. De gemeente heeft voor haar volledige buitengebied een opdracht tot inventarisatie en verbetering van het routenetwerk gegeven aan een hiertoe deskundig bureau.

5.2 Landbouw, natuur en landschap

5.2.1 Toekomstbeeld

Veranderen vanuit een sterke basis

De Broekheurne heeft toekomst met een sterke landbouw én een rijke natuur én een fraai landschap. De basis ligt er. De Broekheurne heeft immers al een stevige agrarische sector; de landgoederenzone is al een kerngebied voor natuur en landschap. Verbetering zit in de verbinding tussen landbouw, natuur en landschap. Jarenlang was de trend om functies te scheiden. Optimaal ingericht voor de landbouw of voor de natuur. Zoals ook in de Broekheurne blijkt: landbouw, water en natuur hebben zoveel met elkaar te maken dat het nodig is om verbindingen te leggen. Water en bodem zijn sturend voor het gebruik van het landelijk gebied en werken dus door naar landbouw én natuur. De integrale aanpak in het NPLG voor natuur, water en klimaat heeft grote invloed op de ontwikkelingsrichting en toekomstmogelijkheden van de landbouw. Dat geldt ook voor de Broekheurne. De inwoners en bedrijven in de Broekheurne zien dat maatregelen voor natuur en landschap direct invloed hebben op de agrarische bedrijfsvoering. En dat de landbouw onderdeel is van de beleving van het landschap en het leven in de Broekheurne. De landbouw kan in veel gevallen de oplossing zijn in plaats van het probleem. Dit vraagt ondernemerschap en durf. De ondernemers in de Broekheurne zijn bereid deze stappen te zetten als ze daar ook zekerheden en een goed verdienmodel voor terugkrijgen. Op basis van een gezamenlijk wenkend perspectief naar handelingsperspectief voor de individuele ondernemer.

Maatregelen zoals versterking van de groenblauwe structuren, mogelijke bedrijfsbeëindiging, nieuwe teelten, aanpak watersysteem en mestvergisting zijn voorbeelden van maatregelen die ondertussen draagvlak hebben bij de meeste inwoners van het gebied.

Aansluiten bij de sporen uit het PPLG Overijssel

De koers in deze Gebiedsagenda bestaat uit de volgende elementen. Deze sluiten goed aan bij de sporen uit het (ontwerp van het) PPLG van Overijssel.

- De agrarische bedrijven in de Broekheurne zijn grondgebonden – zoveel als mogelijk wordt het eigen voer geproduceerd en komt de mest weer terug op de grond. Op gebiedsniveau gaat de veebezetting omlaag (spoor 1 PPLG).
- De natuurlijke kwaliteiten van de Broekheurne worden versterkt, waar dat kan niet apart van de landbouw, maar als onderdeel daarvan. De verdroging beperkt de landbouwproductie en leidt tot afsterven van bomen en andere natuur. Daar ligt een gemeenschappelijk belang. De waterkwaliteit en de natuur rond de Bruninksbeek en de groenblauwe dooradering van het landschap vragen om verschuivingen in het landgebruik. Minder verdiensten uit agrarische productie, meer opbrengsten uit ecosysteemdiensten (spoor 2 PPLG).
- Agrarische ondernemers staan voor tal van opgaven op hun bedrijf om te voldoen aan de randvoorwaarden vanuit natuur en milieu. Om dat in te vullen én tot een goed verdienmodel te komen is steun nodig. Bedrijven kunnen elkaar helpen met kennis en kennis van buiten moet makkelijk beschikbaar komen (spoor 3 PPLG).

Het vierde spoor uit het PPLG (vitaal platteland met hechte gemeenschappen) is in de Gebiedsagenda vooral terug te vinden in het thema Leefkwaliteit & Recreatie.

5.2.2 Maatregelen

Om dit toekomstbeeld te bereiken zijn de volgende maatregelen voorzien met nummering LNL – Landbouw, Natuur & Landschap:

- Bedrijfsbeëindiging (LNL-1)
- Mestvergisting – uitgewerkt onder het thema duurzame energie (D-2)
- Stalaanpassing (LNL-2)
- Toekomstig bedrijfsmodel: management, innovatie en leren in netwerken (LNL-3&4)
- Groenblauwe structuur, ecologische verbindingen en biodiversiteit (LNL-5-9)
- Water: kwaliteit en kwantiteit (LNL 10-12)
- Structuurverbetering landbouw (LNL-13)

Bedrijfsbeëindiging (LNL-1)

In de Broekheurne zijn dertien veehouderijen. Met alle boeren is afzonderlijk en in keukentafelgesprekken en tijdens gebiedsbijeenkomsten gesproken. Al dan niet gekoppeld aan het zonneveld overweegt een drietal agrarische ondernemers bedrijfsbeëindiging. Of het daadwerkelijk komt tot een bedrijfsbeëindiging is onder meer afhankelijk van de voortgang van het zonneveld en de inhoud van landelijke opkoopregelingen onder meer in het kader van stikstof. Het gaat om maatwerk per bedrijf en per situatie. Ook dan pas ontstaat een precies beeld van de effecten voor de overgebleven agrarisch ondernemers.

Mestvergisting (D-2)

De potentie van mestvergisting in het gebied vertegenwoordigt een energiewaarde van ongeveer 50TJ. Op basis van een eerst inventarisatie hebben bijna alle agrarisch ondernemers zich geïnteresseerd getoond voor mestvergisting. Op basis van deze informatie is een eerste ruwe analyse gemaakt van het potentieel binnen het gebied. Mestvergisting werkt niet alleen gunstig uit voor de energietransitie, maar gaat ook bijdragen aan de reductie van methaanemissie en stikstofemissie. Daarmee draagt mestvergisting bij aan de collectieve doelen van het gebied inzake stikstof- en methaanreductie. Mestvergisting levert ook een bijdrage aan het verdienvermogen in de landbouw. Een neveneffect kan zijn dat het digestaat (voedselrijke restproduct te gebruiken als meststof) enkele weken later moet worden toegediend dan reguliere drijfmest. Dat biedt mogelijkheden om de gronden in het voorjaar wat later droog te leggen (zie onder verdroging), waardoor in de zomerperiode meer water beschikbaar kan blijven voor de gewassen en de natuur. Deze maatregel is verder uitgewerkt onder het thema duurzame energie. Daarbij hoort ook het zoeken van geschikte locaties voor de vergisting van een aantal bedrijven samen.

Stalaanpassing (LNL-2)

De effectiviteit van mestvergisting (zie hiervoor) neemt enorm toe met verse mest. Niet alleen de vergisting levert meer gas op per kuub mest, ook ontsnapt minder ammoniak naar de lucht. Dat betekent minder emissie van stikstof en dus een grotere bijdrage aan de daarvoor geldende reductiedoelstelling. In praktijk is de reductie van ammoniak als de mest binnen een uur de stal verlaat tussen de 60 en 80%. Bij het berekenen van het doelbereik is de meest 'veilige' reductie aangehouden en is gerekend met 60%. Ook voor boeren die geen mest vergisten is het interessant om de mest zo snel mogelijk uit de stal te krijgen, want ook daarmee kunnen ze een stikstofreductie realiseren. Echter de koppeling met mestvergisting geeft boeren te allen tijde een financiële prikkel om daadwerkelijk de mest zo snel mogelijk uit de stal te verwijderen. Immers hoe verser de mest des te meer gasopbrengst en financiële opbrengsten.

Toekomstbestendig bedrijfsmodel: management, innovatie en leren in netwerken (LNL-3-4)

De agrarisch ondernemers staan voor de uitdaging hun bedrijven dusdanig te vernieuwen dat deze aansluiten bij het landelijke en Europese landbouwbeleid (nu en toekomstig). De Nederlandse landbouw staat wereldwijd bekend als een innovatie gedreven en kennisintensieve sector. Toekomstbestendigheid vraagt om een focus op innovatie en duurzaamheid. Er is geen standaardoplossing voor alle boeren; het is een kwestie van maatwerk. Het bedrijf, de randvoorwaarden

en de kennis en vaardigheden van de ondernemer zijn bepalend voor wat er individueel mogelijk is. De innovatie kan zijn gericht op stikstof en methaan, op nieuwe teelten, andere markten, verbreding naar ecosysteemdiensten (zoals onderhoud landschapselementen).

Er zijn maatregelen die in onafhankelijk innovatieadvies voor individuele ondernemers voorzien. Zodat zij zelf de regie houden op de toekomstige ontwikkeling van hun bedrijven en uiteindelijk een plan ontwikkelen, waarmee de voortzetting van hun bedrijven gewaarborgd is. Naast deze individuele bedrijfsadviesing is gaat het er ook om in de Broekheurne van elkaar te leren en samenwerken in een netwerk van ondernemers. Wat de een probeert en leert, kan de ander versneld toepassen. Of kan collectief worden toegepast. Van elkaar leren, proefondervindelijk stappen zetten, input van kennis van buiten halen en samenwerken draagt allemaal bij aan de vernieuwing van de bedrijfsmodellen. In de maatregelen staat het model van individueel advies en collectief uitwisselen in netwerken centraal. Dit model is in beginsel op elk onderwerp toe te passen en valt ook de koppelen aan maatregelen die elders onder dit thema landbouw, natuur & landschap zijn benoemd. Bij de versterking van de groenblauwe structuur bijvoorbeeld hoort ook de toepassing van ecosysteemdiensten voor onderhoud. Hoe je dat doet en inpast in het bedrijfsmodel kan zowel onderdeel zijn van individueel advies als samenwerking in een netwerk.

Innovatie gericht op stikstof en methaan

Boeren kunnen met aanpassingen in hun bedrijfsvoering een substantiële stikstofreductie realiseren. Zo kan bijvoorbeeld door het ruw eiwitpercentage in de rantsoenen van het melkvee te verlagen naar schatting 20% stikstof gereduceerd worden. Concreet betekent dit dat elk percentage (1%) minder ruw-eiwit in het rantsoen kan zorgen voor een stikstofreductie van eveneens 1%. Andere maatregelen die boeren kunnen doorvoeren is het aanhouden van minder jongvee. Dit kan leiden tot een stikstofreductie van een aantal % (het precieze percentage moet later berekend worden). Daarnaast zijn er diverse stalmaatregelen die doorgevoerd kunnen worden die zullen bijdragen aan een stikstofreductie. Hierbij valt te denken aan de mestrobot vaker laten lopen, koeien langer beweiden, schoonspoelen van de stalvloer als de koeien naar buiten gaan enz.. Een meer rigoureuze maatregel – die kan naar verwachting leiden tot een stikstofreductie van 60% of meer- is het aanbrengen van een dichte vloer in de melkveestallen en de mest binnen een uur uit de stal verwijderen en afstorten in een dichte kelder. In combinatie met mestvergisting kan deze maatregel ook in financiële zin zeer effectief zijn. Immers in verse mest zit veel meer biogas dan in oude mest. Daarmee snijdt het mes aan twee kanten.

Lokale afzet

Lokale afzet vormt op dit moment een beperkte markt. Gezien de ligging bij de stadsrand (van een grote groeiende stad) biedt de afzet via de korte keten kansen. Deze maatregel voorziet in de opzet en ontwikkeling van een gezamenlijke korte keten "made in Broekheurne".

Ecosysteemdiensten

Voor het behoud en de versterking van de natuur en het landschap is het belangrijk dat er nieuwe groenstructuren gerealiseerd worden. Voor het duurzaam handhaven en onderhouden van deze groenstructuren is het noodzakelijk dat deze langjarig onderhouden worden. Deze maatregel stelt voor dat er langjarige afspraken met agrarisch ondernemers gemaakt worden over het beheer van groenstructuren en landschapselementen en de vergoedingen die zij daarvoor ontvangen.

Gedeeltelijke omschakeling naar akkerbouw en andere teelten

De gedachten over het (gedeeltelijk) omvormen van de bedrijfsvoering van veehouderij naar akkerbouw zijn wisselend. De overgang naar meer diverse teelt van gewassen sluit niet goed aan op de huidige bedrijfsvoering en bij de investeringen die zijn gedaan voor de bedrijfsontwikkeling van de melkveehouderij. Deze maatregel voorziet in de begeleiding en bekostiging van deze (gedeeltelijke) omvorming van de bedrijfsvoering voor individuele agrarisch ondernemers. Ook andere teelten kunnen geschikt zijn in de Broekheurne en bijdragen aan nieuwe verdienmodellen voor agrarisch ondernemers. Hierin zit een raakvlak met eventuele vernattingsmaatregelen met de beken in dit gebied en hoe de eventuele natte gronden aangewend kunnen worden voor teelten die als basis dienen voor bouw- en isolatiemateriaal.

Regeneratieve landbouw

Door op een geheel andere wijze om te gaan met de bodem, dieren en planten kan het organische stofpercentage en de soortendiversiteit in en op agrarische gronden fors toenemen. In Nederland is er nog relatief weinig bekend over regeneratieve landbouw. Een voorbeeld is strokenteelt strokenteelt waar toekomstig geëxperimenteerd kan worden met niet kerende grondbewerkingen, teelt van eiwitrijke gewassen, verschillende vormen van kruidenrijk grasland en telen van verschillende gewassen in stroken. Ook een voedselbos kan een voorbeeld zijn van een andersoortige productiewijze. Vanuit de bewoners in het gebied is hier nadrukkelijk op gewezen. Na studie in een netwerk kan het komen tot een pilot op een of meer bedrijven.

Individueel agrarisch innovatieadvies (LNL-3)

Om tot een gezamenlijke realisatie van de opgave op het gebied van stikstofreductie en andere vernieuwingen te komen is het belangrijk dat per agrarisch ondernemer een plan voor zijn/haar eigen bedrijf ontwikkeld wordt. Na een eerste verkenning van de individuele mogelijkheden (passend bij het ondernemerschap en de specifieke

mogelijkheden binnen de bestaande bedrijfsvoering) kan de toepassing volgen, individueel en collectief afhankelijk van het onderwerp en de kansen die er liggen. Bij mestvergisting ligt samenwerking voor de hand, bij nieuwe teelten kan een toepassing op één bedrijf via kennisdelen op termijn ook tot nieuwe teelten op andere bedrijven leiden.

Praktijknetwerken (LNL-4)

Het is ons advies aan de boeren in het gebied Broekheurne dat zij zich verenigen om – op basis van de individuele mogelijkheden – een praktijknetwerk op te starten om de collectieve doelen voor het gebied te realiseren. Een netwerk kan zich op een specifiek onderwerp richten zoals stikstof, afzet aan lokale markten via korte ketens, andere teelten, zoals regeneratieve landbouw, voedselbos of strokenteelt. Het is ook mogelijk om één netwerk op te richten en daar verschillende onderwerpen in te behandelen, in deelnetwerken of op andere wijze.

Binnen het netwerk van praktijkbedrijven van de WUR en LTO Noord en andere instanties is kennis beschikbaar over stikstof. Zij kunnen als kennispartijen betrokken worden bij dit netwerk.

Groenblauwe dooradering, ecologische verbindingen en biodiversiteit (LNL-6-9)

Voor de inwoners van Broekheurne is het verbeteren van de natuur in het gebied een belangrijke opgave. Dit komt de leefbaarheid ten goede. Ook de overheden streven naar een weerbare natuur met veel soorten in robuuste ecologische netwerken. De nadruk in dit cluster is gericht op het agrarische cultuurlandschap. Tien procent van het landbouwgebied moet op termijn bestaan uit groene en blauwe structuren. De verdroging in de Broekheurne maakt dat de maatregel vooral bestaat uit het toevoegen van houtwallen. Om tot de 10% groenblauwe dooradering te komen ontbreken nog 3,7% ofwel 27 ha aan houtwallen, bosjes en poelen in het agrarische cultuurlandschap. Bij het bepalen van de exacte resterende opgave zal worden aangesloten bij de definities en rekenmethode die hoort bij het PPLG Overijssel.

Aanleg en onderhoud van groenstructuren: landschapselementen (LNL-6)

Voor het behoud en de versterking van de natuur en het landschap is het belangrijk dat nieuwe groenstructuren en landschapselementen gerealiseerd worden. Voor het duurzaam handhaven en onderhouden van deze groenstructuren is het noodzakelijk dat deze langjarig onderhouden worden.

Een deel van de groenblauwe structuur komt tot stand bij de landschappelijke inpassing van het zonneveld (tot 10 ha). Daarmee resteert nog 17 ha toe te voegen landschapselement. Belangrijkste uitgangspunt voor de keuze van de locaties en inrichting is dat bodem- en water sturend zijn, dat de aanplant aansluit bij het landschap en dat het gaat om streekeigen en inheemse bomen en struiken. De aanplant helpt direct om de ecologische verbindingen in de jonge veldontginning te realiseren. Bij de invulling wordt aangesloten op het gemeentelijke Natuur- & Landschapsplan, waarin kansen voor versterking van landschap en natuur zijn weergegeven.

Aanleg van groen is stap een. Over de vergoeding die de grondeigenaren hiervoor ontvangen moeten afspraken gemaakt worden; zij leveren grond in voor de ontwikkeling van het landschap. Vervolgens gaat het om het beheer en onderhoud. Door daar landbouwers bij in te schakelen kunnen landschapselementen ook bijdragen aan het inkomen van de boeren. Dan is het nodig om langjarige afspraken te maken over het leveren van ecosysteemdiensten door agrarisch ondernemers.

Voedselbos LNL-7

Een voedselbos biedt een ander verdienmodel én kan bijdragen aan de groenblauwe dooradering. Een voedselbos moet een bepaalde omvang hebben. Een oppervlakte van meer dan 1 tot 5 hectare is wenselijk. Om het voedselbos mee te laten tellen voor de groenblauwe dooradering is het van belang dat het voedselbos niet uit een vlak bestaat maar uit verschillende elementen. De stadsrand, met relatief veel bezoekers uit Enschede, is een logische locatie. De locatie en vorm moet aansluiten bij de landschappelijke en ruimtelijke kenmerken van de stadsrand. Als gronden vrijkomen door stoppende boeren kunnen de gronden dicht bij de stadsrand benut worden voor enerzijds het voedselbos en anderzijds de groene verbinding met de stad.

De grond onder het voedselbos blijft landbouwgrond, zoals dat geldt voor vruchtgevende bomen volgens het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid. De mestplaatsingsruimte blijft hierdoor behouden. Een andere optie is de grond als bos aan te leggen binnen de regels van de bossenstrategie van de provincie. Dan is wel sprake van afwaardering van de grond.

Bloemrijke akkerranden (LNL-7)

Bloemrijke randen zijn belangrijk voor verschillende doelsoorten uit de Natuurkansenkaart. Ze zijn overal toe te passen in de Broekheurne en kunnen vooral in de jonge veldontginning van grote waarde zijn. Daarnaast dragen bloemrijke randen bij aan het verdienmodel van de boer in het kader van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

Deze maatregel voorziet in de opstart en uitvoering van een project bloemrijke randen.

Twentse erven (LNL-8)

De gemeente streeft naar een inrichting van de erven in het landelijk gebied die aansluit op het Twentse cultuurlandschap. Dat geldt ook voor de Broekheurne. Erven van (voormalige) landbouwbedrijven komen in aanmerking voor een bijdrage bij ontwerp, inrichting en beheerplan voor de erven. In de Broekheurne kan het gaan om circa 20 erven tot 2030.

Het initiatief voor deze maatregel ligt bij de erfeigenaren.

Duurzaam bermbeheer en bomenlanen (LNL-9)

Duurzaam bermbeheer van wegen en duurzaam beheer van slootkanten is te omschrijven als het gefaseerd maaien en afvoeren van maaisel. Dit wordt ook wel uitmijnen genoemd. De berm verschraalt en er ontstaat meer variatie aan kruiden in de berm. Dit andere bermbeheer kan een hele belangrijke rol spelen in het versterken van de biodiversiteit. Door de fijnmazige dooradering van het landschap kunnen duurzaam beheerde bermen worden gezien als de haarvaten van de natuur. Vooral voor wilde bijen is duurzaam bermbeheer belangrijk.

Deze maatregel voorziet in de opstart en uitvoering van een project duurzaam bermbeheer.

Ander grondgebruik: extensivering landbouw en economische waarde van de grond

Tijdens het gebiedsproces Broekheurne is zijn diverse mogelijkheden naar voren gekomen om stukken grond een andere toepassing te geven. Dat kan met behoud van de functie landbouw. Als de grond de functie landbouw behoudt, dan telt deze grond mee in de bepaling van de veebezetting. Een andere toepassing draagt dan direct bij aan de extensivering op gebiedsniveau en daarmee aan het voldoen aan de stikstofnorm. In oppervlakte het meest omvangrijk is het beschikbaar stellen van weidegrond voor het zonneveld (inclusief de rond het zonneveld aan te planten houtwallen en de aanpassing van de Usselerstroom in het zonneveld om water beter vast te houden). Door het stoppen van de agrarische bedrijfsvoering komen er minder dieren in het gebied op dezelfde oppervlakte grond met de functie landbouw: extensivering.

Ook aanplant van houtwallen of bos elders in het agrarische cultuurlandschap leidt tot ander gebruik van landbouwgrond. Als alleen het gebruik van de grond wijzigt, is geen sprake van een nieuwe 'waardering' van de grond. Als ook de functie formeel wordt aangepast (in het bestemmingsplan) verandert de economische waarde wel. De verandering van de functie landbouw naar natuur zorgt voor forse waardedaling. Bij het inzetten van de gemeentelijke regeling Rood voor Rood (Zie Gids buitenkans met voorwaarden voor sloop stallen en verkrijgen bouwtitel woonhuis) wordt grond veel meer waard.

Water: kwaliteit en kwantiteit (LNL-10-12)

Water is van levensbelang voor natuur en landbouw. De verdroging is een gedeeld vraagstuk dat in het hele oostelijke zandgebied speelt. Aanvoer van water is niet of nauwelijks mogelijk. Dus als regenwater is afgevoerd, is dit ook definitief niet meer beschikbaar. De klimaatverandering leidt tot droge zomers, juist als de groei het grootst is. Water vasthouden is daarom de centrale missie om de verdroging tegen te gaan. Dat geldt voor landbouwgebied en de landgoederen. Ook de tuinen van bewoners zullen baat hebben bij het vasthouden van water en profiteren direct mee van de hierna beschreven maatregelen. Daarnaast speelt de vraag van de kwaliteit. Voor de Bruninksbeek gelden kwaliteitseisen vanuit de Kaderrichtlijn Water die vanaf 2027 moeten zijn gehaald. Daar voldoet de Bruninksbeek nu nog niet aan.

Watersysteem – tegengaan verdroging agrarische gronden (LNL-10)

Verdroging van landbouwgronden heeft gevolgen voor zowel de nabijgelegen natuur als de landbouwen zelf. Het opzetten van het waterpeil met 10 – 50 cm zoals vanuit het Rijk wordt voorgesteld voor de droge zandgronden kan ook in de Broekheurne bijdragen aan

een watersysteem dat beter is aangepast aan de huidige klimaatomstandigheden. Het waterschap biedt met het programma HOP (Haarvaten op Peil) mogelijkheden om tot gerichte maatregelen te komen. Daarnaast zouden boeren gebruik kunnen maken van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW), om maatregelen te nemen in teelten bodembeheer, om op die wijze te werken aan het beter vasthouden van het neerslagoverschot.

Deze maatregel stelt voor een samenwerking aan te gaan tussen de gebiedspartners (Landschap Overijssel, waterschap Vechtstromen en LTO Noord) met als doel een plan te ontwikkelen voor de herinrichting van het watersysteem in de Broekheurne, waarmee boeren zelf beter in staat zijn het waterpeil te regelen om zo droogte en natte schade te voorkomen. De aanpak moet gebaseerd worden op een goede analyse van het watersysteem, met historische gegevens over de grondwaterstanden.

Waterkwaliteit Bruninksbeek (LNL-11)

De boeren in het gebied hebben tijdens een gebiedsavond de wens uitgesproken samen met alle gebiedspartners (inclusief provincie Overijssel en

gemeente Enschede) te willen werken aan het verbeteren van de waterkwaliteit in de Bruninksbeek. Op dit moment is de waterkwaliteit in de Bruninksbeek matig. Boeren zouden graag zien dat door goed onderbouwde maatregelen de kwaliteit van het water verbeterd naar goed. Belangrijk uitgangspunt voor de boeren is dat deze verbetering ten koste van zo weinig mogelijk landbouwgrond gaat. De Bruninksbeek is aangemerkt als WKW (waardevolle kleine wateren) die uitmondt in een KRW (Kaderrichtlijn Water) watergang. Door de verbetering van de waterkwaliteit van de bovenstroomse watergang de Bruninksbeek, willen de boeren een bijdrage leveren aan de KRW-doelstelling.

Deze maatregel voorziet in de opstart, ontwikkeling en uitvoering van een project ter verbetering van de waterkwaliteit in de Bruninksbeek. De Bruninksbeek (hoofdloop en zijtak) loopt voor ongeveer 5 km door de Broekheurne. Mogelijke bronnen die worden meegenomen in de analyse zijn de mestgift op

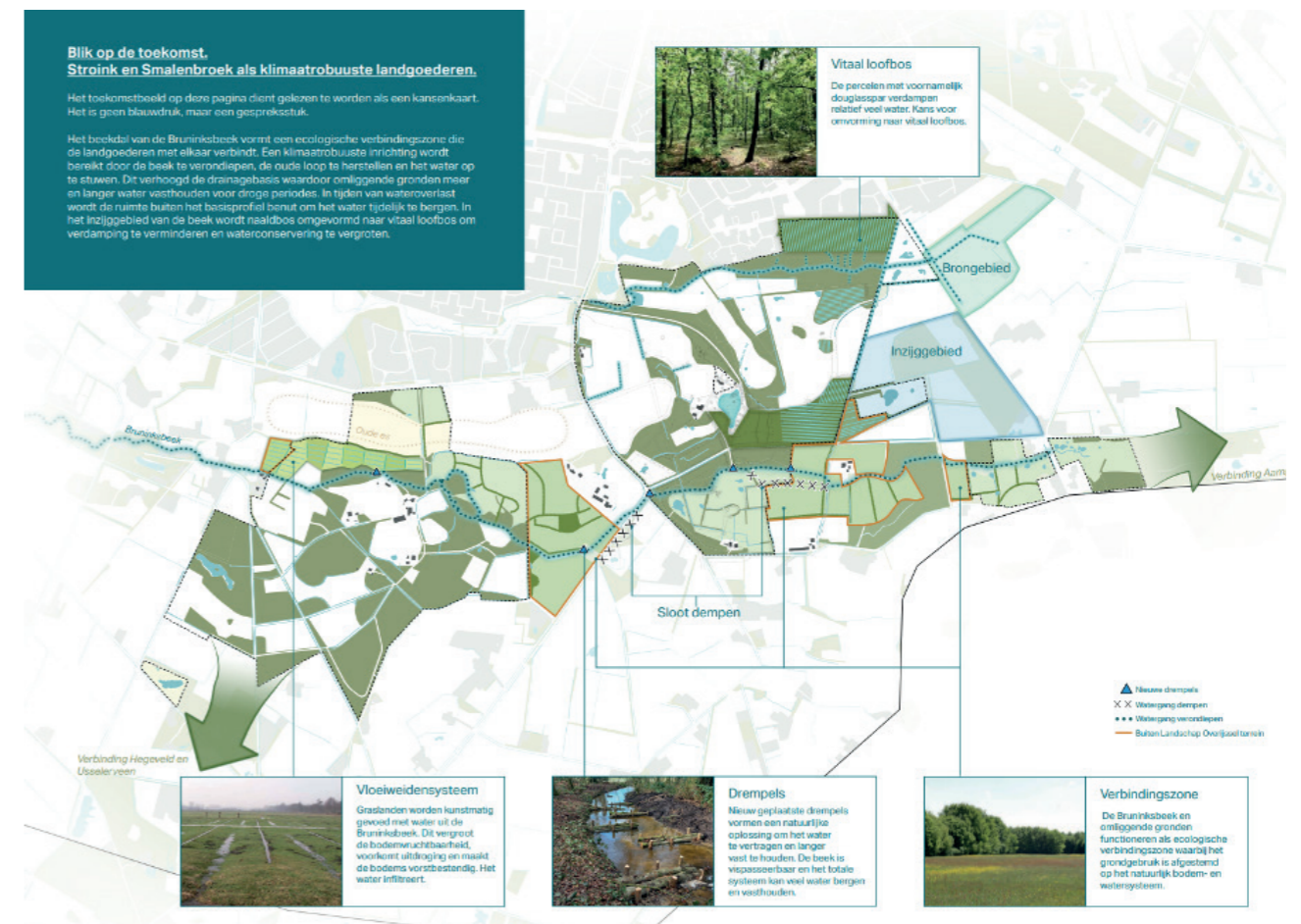
aanliggende landbouwgronden, de gemeentelijke riooloverstort, IBA's (individuele behandeling afvalwater) en de nutriënten uit de waterberging (rottende plantenresten).

Water vasthouden op de landgoederen (LNL-12)

Om de verdroging op de landgoederen en hun omgeving aan te pakken is een idee in ontwikkeling voor de landgoederen Stroink, Smalenbroek en Groot Brunink. Het beekdal van de Bruninksbeek is de ecologische verbingszone tussen de landgoederen. Het idee is om stapsgewijs maatregelen te treffen voor het klimaatrobuust maken van de beekzone door de beek te verondiepen, de sponswerking te verbeteren en bijvoorbeeld het systeem van vloeiveiden weer te benutten voor waterberging. Ook liggen er kansen voor bosvorming van naaldbos naar vitaal loofbos, waardoor de verdamping afneemt. Dit ontwikkelingsbeeld is opgenomen in de Gebiedsagenda met als doel om dit met de gebiedspartijen samen verder tot ontwikkeling te brengen.

Figuur 30
Water als bindmiddel.

Figuur 31
Blik op de toekomst: idee voor klimaatrobuuste landgoederen.

Landbouwstructuurverbetering (LNL-13)

Door de verschillende opgaven zal de druk op landbouwgrond toenemen. Door onder andere de voorgenomen inrichting van het zonneveld, de opgave voor de 10% groenblauwe dooraardering, maar ook het uitgangspunt dat bodem en water sturend worden in de Broekheurne zal het aantal hectare landbouwgrond gaan afnemen. Ook zal er door de inrichtingsmaatregelen versnippering van percelen en eigendom kunnen optreden. Dit maakt dat percelen wellicht onlogisch van vorm worden en daarmee minder efficiënt te bewerken zijn. Voor de landbouw is het van groot belang dat percelen goed te bewerken zijn en zo dicht mogelijk bij de huislocatie liggen. Een vrijwillige kavelruil kan perspectief bieden en hiertoe bijdragen.

De voorgestelde maatregel voorziet in de opzet en uitvoering van een vrijwillige kavelruil voor de Broekheurne.

5.3 Duurzame energie

5.3.1 Toekomstbeeld

Zon en mest – geen wind

Voor de invulling van duurzame opwek zijn drie bronnen overwogen: zon op land, mestvergisting en windturbines. Vanuit het oogpunt van efficiency en opbrengsten is een combinatie van zon op land en grote windturbines ideaal. Vanuit energie-oogpunt vullen zon en wind elkaar immers aan (als het waait is de zon vaak afwezig en omgekeerd)

waardoor de opbrengstprijs van de elektriciteit gemiddeld hoger is en de kosten (dubbel gebruik van de kabel) lager zijn. Deze combinatie is besproken en onderzocht.

De uitkomst is echter dat met name windenergie een te grote aanslag vormt op de leefkwaliteit voor de omwonenden. Daarom bevat de Gebiedsagenda een invulling van het thema duurzame energie met een combinatie van een zonneveld en mestvergisting.

De berekeningen laten zien dat de omvang van de opwek ver uitstijgt boven het aandeel van 88 TJ dat voor de Broekheurne als een evenredige en redelijke bijdrage is gezien aan de gemeentelijke taakstelling voor duurzame opwek tot 2030. Bij het opstellen van de Gebiedsagenda wordt ingeschat dat het zonneveld tenminste 130 TJ gaat opbrengen en de mestvergisting 25 TJ. Daarmee levert de Broekheurne voor 2030 mogelijk tot bijna het dubbele op van het vooraf meegegeven richtgetal voor duurzaam opgewekte energie. Bij de uitwerking van de maatregelen komt de werkelijke opbrengst vast te staan.

Als het gebied meer duurzame opwek realiseert, dan krijgt het gebied daarvoor iets terug. De extra energie die vóór 2030 wordt opgewekt, kan worden afgetrokken van een eventuele nieuwe opgave na 2030.

Nu méér opbrengst; straks een lagere taakstelling

Met de opbrengst van het zonneveld en mestvergisting wordt de gemeentelijke doelstelling van 88 TJ zeer ruim gehaald. Het gebied vraagt een 'tegenprestatie'. Dat krijgt de volgende vorm. De mééropbrengst boven de 88 TJ in 2030 wordt in mindering gebracht van het eerlijk en evenredig deel voor de Broekheurne van een nieuwe doelstelling van de gemeente na 2030. Als bijvoorbeeld uiterlijk in 2030 130 TJ aan vermogen met zonnepanelen is opgesteld in de Broekheurne, dan heeft het gebied al $130 - 88 \text{ TJ} = 42 \text{ TJ}$ van een opgave na 2030 ingevuld. Ook de opbrengst van mestvergisting zal meetellen voor de doelstelling na 2030.

5.3.2 Maatregelen

Zonneveld (D-1)

De inwoners van de Broekheurne zijn bereid om het initiatief van de ontwikkelaars Enschede Energie en TPSolar en vier grondeigenaren in te passen. De logische locatie is het terrein waar in het eerste deel van de vorige eeuw huisvuil is gestort. De gronden zijn goed bruikbaar als grasland in de melkveehouderij, maar hebben wel een verminderde economische waarde. Het landschap heft basiskwaliteit. Daarvoor geldt dat een nieuw landschap kan worden ontworpen. Vanuit dat oogpunt is het zonneveld binnen het gebiedsproces verder ontwikkeld. De omwonenden van het initiatiefgebied hebben onder meer gevraagd om een compacter en minder grillig ontwerp, waarbij de panelen zo min mogelijk zichtbaar zijn en bestaande zichtlijnen behouden blijven. Vanuit de landbouw is gevraagd om rekening te houden met de verkaveling van hun bedrijven.

In vergelijking tot het eerste initiatief zijn de locatie en het ontwerp hierop aangepast. Het veld is ook uitgebreid door toetreding van een vierde grondeigenaar van bruto 35 ha tot bruto 48,5 ha. Naast TPSolar is Enschede

Energie mede-ontwikkelaar van het zonneveld. Dat zorgt voor meer lokaal eigenaarschap. Het ontwerp van het zonneveld is verder verbeterd om te voldoen aan de eisen die de gemeente stelt in haar beleidsregels voor zonnevelden. Het ontwerp sluit verder aan bij de grootschalige verkaveling en de openheid van het jonge ontginningslandschap.

De drie ontwerpstappen zijn hieronder in kaartbeelden vastgelegd.

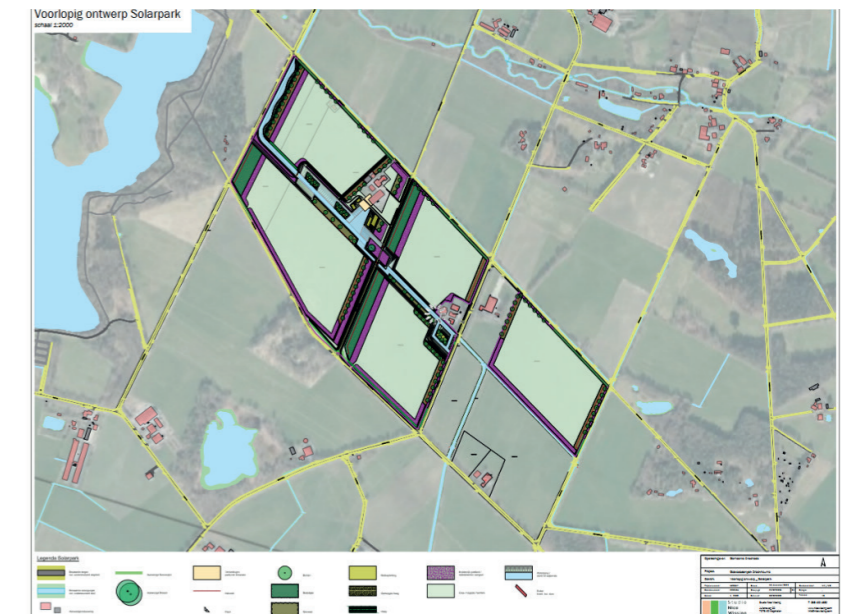
Parallel aan de afronding van deze Gebiedsagenda is gestart met de detaillering van het zonneveld ter voorbereiding op de vergunningaanvraag door de ontwikkelaars. Bij die voorbereiding van de vergunningaanvraag betrekken de ontwikkelaars de omwonenden. De vergunningaanvraag moet vanzelfsprekend voldoen aan de reguliere vergunningvereisten (onderzoeken), het ontwerp moet voldoen aan de beleidsregels van de gemeente en passen in het landschap en de aanvraag moet invulling geven aan de eis van minimaal 50% financiële participatie vanuit de samenleving.

Figuur 32 Concept door Arcadis e TPSolar, Zonnepanelen (zwart), bosstrook (donkergroen), gras (lichtgroen).

Figuur 33 Aanpassingen na omwonendenbijeenkoms 12 oktober, de kavels van het zonnepark (oranje) en de begrenzing van de bestorte gronden (rood).

Figuur 34 Voorlopig ontwerp landschappelijke inpassing zonnepark door Bureau Nico Wissing.

Mestvergisting (D-2)

De melkveehouderij is veruit de grootste agrarische sector in de Broekheurne. De kaart geeft de agrarische bedrijven aan in en bij de Broekheurne. Bij de bedrijfsvoering komt mest beschikbaar. Een optie is om deze mest te vergisten. Dat dient diverse doelen.

De potentie van mestvergisting in het gebied vertegenwoordigt een energiewaarde van ongeveer 50TJ. Uit een rondvraag bij de landbouwers is gebleken dat voldoende bedrijven belangstelling bestaat voor deelname aan mestvergisting. Een dergelijke maatregel werkt niet alleen gunstig uit voor de energietransitie, maar kan ook bijdragen aan de reductie van methaanemissie en stikstofemissie. Een neveneffect kan zijn dat het digestaat (voedselrijke restproduct) dat als meststof op het land wordt uitgereden, enkele weken later moet worden toegediend dan reguliere drijfmest. Dat biedt mogelijkheden om de gronden in het voorjaar wat later droog te leggen, waardoor in de zomerperiode meer water beschikbaar kan blijven voor de gewassen en de natuur. Op deze wijze is mest geen kostenpost (mestverwerking elders) en kan mestvergisting een bijdrage leveren aan het verdienvermogen in de landbouw.

Voor mestvergisting bestaan diverse technische en logistieke oplossingen. Mestvergisting kan op elk bedrijf afzonderlijk plaatsvinden, waarna het biogas op één plek wordt opgewerkt tot aardgaskwaliteit. Uit nadere verkenning is gebleken dat deze optie financieel niet

evengoed haalbaar is, omdat de omvang van de mest per bedrijf gering is en de operationele kosten per bedrijf hoog zijn. Opschalen maakt de businesscase gunstiger. Dat betekent samenwerking tussen bedrijven waarbij vrijwel dagelijks de mest van verschillende bedrijven naar één centrale vergister wordt gebracht. Die bundeling maakt de installatie relatief goedkoper en ook de bedrijfsvoering kan veel beter en professioneler worden uitgevoerd. Nadeel is dat de mest moet worden getransporteerd, tenminste om de dag omdat verse mest het meeste gas oplevert en dat met verse mest een betere invulling gegeven kan worden aan de reductiedoelstellingen op stikstof en methaan.

Bij het thema toekomstbestendige landbouw en natuur wordt het onderwerp biogas verder uitgewerkt m.b.t. de effecten op stikstof, methaan en droogte. De impact op de omgeving door een monomestvergister is beperkt tot een oppervlakte van 5.000 tot 10.000 m² en daarmee niet groter dan een agrarisch bouwblok. Daar zit dan een gas opwerkingsinstallatie ter grootte van een zeecontainer, een luchtdichte mestopslag, een vergister (koepel) en een digestaatopslag bij. De hoogte van de silo's zal naar verwachting rond de 10 tot 12 meter zijn. De milieucirkels van een monomestvergister zijn naar verwachting gelijk aan die van een gemiddeld melkveebedrijf in het gebied. De aanvoer van mest en afvoer van digestaat zorgt voor 5 tot 6 vervoersbewegingen per dag als alle mest aangevoerd moet worden. Afhankelijk van de locatie van de deelnemende bedrijven zal naar een geschikte plek worden gezocht. De vergister moet ook landschappelijk worden ingepast.

Figuur 35
Kringloop mestvergisting.

5.4 Doelbereik

Belangrijke vraag is of alle maatregelen bij elkaar invulling geven aan de doelen voor de toekomst van de Broekheurne. Een keihard en kwantitatief onderbouwd antwoord valt nog niet te geven. Immers de beleidsdoelen zijn maar deels eenduidig ingevuld. En ook vragen de maatregelen nog een uitwerkingsslag. Daarom is deze paragraaf over het doelbereik een tussenstap op weg naar een telkens beter onderbouwd inzicht over wat is bereikt en wat nog aan opgave resteert. Ook in die zin is de Gebiedsagenda geen blauwdruk, maar een proces van zoeken met vallen en opstaan. Hoofdstuk 6 (Realisatie) gaat daar verder op in.

Hier wordt op een rij gezet en onderbouwd wat het doelbereik is als de maatregelen uit de Gebiedsagenda tot uitvoering zijn gekomen. Daarbij houden we als zichtjaar 2030 aan.

5.4.1. Doelbereik voor het thema leefkwaliteit & recreatie

De doelen voor het thema leefkwaliteit zijn kwalitatief. Mensen willen vooral prettig wonen en leven in de Broekheurne. Daarvoor is langs een paar lijnen inzet nodig:

- Een plek voor ontmoeting – ook voor bewoners buiten het gebied
- Schoon en veilig
- Een aangename groene omgeving – bereikbaar en toegankelijk

De Gebiedsagenda voorziet op alle drie deze lijnen in maatregelen. Daarmee worden de omstandigheden geboden waarin de bewoners zelf en met elkaar een leefbare gemeenschap kunnen op- en uitbouwen.

Meetbaar onderdeel is de bereikbaarheid met het netwerk van wandel en fietspaden, de openbare wegen en een buurtbus waarmee de bereikbaarheid van het gebied met het openbaar vervoer zal gaan toenemen.

5.4.2. Doelbereik voor het thema Landbouw, natuur & landschap

Vanuit het PPLG bezien zijn de voornaamste doelen:

- 50% minder uitstoot van stikstof (in ammoniak)
- 30% minder uitstoot van methaan
- 10% groenblauwe dooradering
- Schoon water in de Bruninksbeek (KRW-doelen voor Waardevolle Kleine Wateren)
- Uitbreiding bosareaal

Daarnaast komen doelen van de verschillende overheden voor het verminderen van de verdroging en het behoud en de versterking van het landschap.

Aan de hand van de indicatoren in de sporen van het PPLG van de provincie Overijssel kan het volgende worden gesteld bij uitvoering van de Gebiedsagenda

Intensiteit en uitstoot veeteelt

Binnen het PPLG is stikstofreductie een leidend thema, het doelbereik ook binnen de Broekheurne is gesteld op 50%. Dat betekent dat alle boeren een taakstelling krijgen voor het reduceren van stikstof. Daarvoor zullen stalaanpassingen het belangrijkste instrument zijn. Ook zal geïnvesteerd moeten worden in zogeheten stikstofstrippers, het effect daarvan is echter nog niet juridisch geborgd. Daardoor gaan we er op dit moment voor de Broekheurne vanuit dat alle boeren hun stal gaan aanpassen met een dichte vloer en de mest binnen een uur de stal zal verlaten. Door deze stalaanpassing voor alle boeren kan er tussen de 60 en 80% stikstofuitstoot gereduceerd worden. In onze berekening gaan we uit van maximaal 60% per deelnemend bedrijf. Ook zal de praktijk uitwijzen dat niet elke boer in staat is om deze aanpassingen gerealiseerd te krijgen. We nemen aan dat alleen de boeren die hun mest gaan vergisten ook deze stalaanpassing realiseren, daarmee blijft de reductie beperkt tot ongeveer 30%.

Runderen zijn herkauwers. Ze stoten op twee manieren methaan uit: vanuit de mest en vanuit het herkauwproces, waarbij het methaan via de bek het rund verlaat. De uitstoot is in verhouding 20% uit mest en 80% uit de bek/maag van het dier. Met mestvergisting kan 80%

van de uitstoot van methaan uit mest gereduceerd worden, met andere worden 80% van 20% oftewel 16%. Uit inventarisatie onder de boeren in de Broekheurne blijkt dat acht boeren, de intentie hebben om met mestvergisting aan de slag te gaan. Veiligheidshalve houden we aan dat ongeveer de helft van de mest van de aanwezige runderen in de Broekheurne vermest gaat worden. Daarmee wordt dus de helft van 16% methaan gereduceerd dat is dus 8% van de totale uitstoot aan methaan.

We gaan uit van het binnen de uitvoeringstermijn van de Gebiedsagenda (2030) verdwijnen van drie veebedrijven. Dat haalt 16% van het vee (in GVE) uit het gebied. De realisatie van groenblauwe structuur zorgt nog eens voor circa 3% minder landbouwgrond. Dit staat samen direct gelijk aan een reductie van $16 + 3 = 19\%$ stikstof en methaan.

Managementmaatregelen zijn niet juridisch bewijsbaar effectief. Daarom gaan we de effecten monitoren. De afrekening van financiële bijdragen uit het Transitiefonds voor advies en netwerk worden voorgeschoten door de gemeente en 'afgerekend' naar gelang het lukt om de uitstoot meetbaar te verminderen. Indicator is de hoeveelheid ruw eiwit in het rantsoen van de runderen. Op basis van de gemiddelde eiwitvoorziening van runderen in Nederland geldt ook in de Broekheurne dat elke kilogram droge stof van het voer circa 170 gram ruw eiwit bevat. De vermindering van 1 gram ruw eiwit (per kilogram drogestof) in het voer betekent ook een afname van 1% stikstof. Vanuit onderzoek onder andere in het netwerkpraktijkbedrijven blijkt dat het gehalte aan ruw eiwit tot 150 gram verlaagd kan worden zonder negatieve effecten op de gezondheid van het dier. Voor de Broekheurne stellen we een realistisch doel voor 160 gram ruw eiwit per kilogram drogestof, dat komt neer op 10% reductie van de stikstofuitstoot.

Door managementmaatregelen kan ook de hoeveelheid methaan gereduceerd worden.

Reductiemethode	Stikstof	Methaan
Extensivering	19%	19%
Mestvergisting		8%
Stalaanpassingen	30%	
Managementmaatregelen	10%	pm
Totaal	59%	27%

Tabel 2 Reductie van stikstof en methaan door 4 toe te passen methodes.

De intensiteit van het agrarische landgebruik op de 725 ha weide en akkerbouwgronden in de Broekheurne is ongeveer 1,8 Groot Vee Eenheid per hectare cultuurgrond (GVE/ha). Bij ruwe berekening, op basis van nu bekende kaders en richtlijnen, komt de veebezetting na uitvoering van de Gebiedsagenda uit op ongeveer 1,45 GVE/ha.

	GVE totaal	GVE/ha
Alle runderen	1303,5	1,80
Alle runderen na gebiedsagenda	1053,5	1,45

Tabel 3 Ontwikkeling van het aantal GVE per hectare cultuurgrond.

Groenblauwe dooradering

De 10% groenblauwe dooradering van de 726 ha cultuurgrond betekent een doel van bijna 73 ha aan houtwallen, kleine bosschages en waterlopen. Aanwezig is 35 ha groene dooradering en 11 ha blauwe dooradering. Vanwege de verdroging ligt de nadruk sterk op de versterking van de groene dooradering in de vorm van houtwallen. De restopgave is $73 - 46 = 27$ ha. Na aftrek van de groene omzoming van het zonneveld is de restopgave $27 - 10 = 17$ ha met groene dooradering. De Gebiedsagenda vult dit resterende deel in.

Een voedselbos kan bijdragen aan de groenblauwe dooradering en levert ook een bijdrage aan het verlagen van de veebezetting en daarmee vermindering van de uitstoot van stikstof en methaan.

Schoon water

Nader onderzoek is nodig om vast te stellen wat de oorzaken zijn van de verontreiniging in de Bruninksbeek. Uitgangspunt is dat met maatregelen aan de aangetoonde bronnen de Bruninksbeek wel gaat voldoen aan de KRW-eis voor de chemische en ecologische waterkwaliteit

Biodiversiteit

De voorgestelde maatregelen in de landgoederenzone, de houtwallen in het agrarische cultuurlandschap en verlaging van het aantal landbouwdieren in het gebied moeten leiden tot een verhoging van de biodiversiteit. Tellingen van planten en dieren moeten uitwijzen of deze doelstelling wordt bereikt. De relatie tussen maatregel en effect is minder eenduidig te leggen dan voor bijvoorbeeld de afname van de methaanuitstoot.

5.4.3. Doelbereik voor thema Duurzame energie

Voor duurzame energie heeft de gemeente een duidelijke doelstelling van 88 TJ opwek door zon op land uiterlijk in 2030. Als de Gebiedsagenda volgens plan is uitgevoerd, dan ligt er veel eerder een zonneveld van bruto 48,5 ha. De opwek is beduidend meer dan de 88TJ en kan uitkomen op meer dan 130 TJ. De doelstelling is dan zowel eerder gehaald als ruim overtroffen in omvang.

Daar komt nog bij dat door mestvergisting 25 TJ of meer groen gas wordt gerealiseerd door de agrarische bedrijven. Deze maatregel werkt ook positief door naar het thema landbouw, natuur & en landschap.

Bij uitvoering van de Gebiedsagenda is het doelbereik voor het thema duurzame energie zeer gunstig.

6. Realisatie

De Gebiedsagenda is een integraal plan. De uitvoering voor alle thema's moet min of meer gelijk oplopen. Dan komt iedereen in gelijke mate aan bod en zijn het 'zoet' (gewenste maatregelen) en het 'zuur' (maatregelen die pijn doen) eerlijk verdeeld. Verder staat de wereld niet stil na de vaststelling van de Gebiedsagenda. Het gebied moet blijven inspelen op verandering. Dat maakt dat de realisatiefase vier grote uitdagingen kent:

1. De opgenomen maatregelen ieder voor zich naar inhoud uitwerken, de financiering op orde krijgen en de procedure voor formele toestemming (vergunning) doorlopen.
2. De samenhang tussen de maatregelen in de uitvoering behouden. Dus over de volle breedte van thema's en doelen voortgang boeken, voor evenwicht en samenhang in de uitvoering.
3. Het draagvlak voor de Gebiedsagenda vasthouden en de samenwerking in het gebied behouden.
4. Inspelen op nieuwe ontwikkelingen in de samenleving, op veranderingen in wensen van de bewoners en bedrijven en op aanpassingen in het beleid van de overheden.

De realisatiefase vraagt om een paar aanpassingen in de organisatie van het gebiedsproces. Het moet niet helemaal 'anders' dan bij het opstellen van de Gebiedsagenda. Wel verschuift de aandacht van

planvormen naar uitvoeren. Minder zoeken naar de juiste maatregelen, meer slagvaardig uitwerken wat al is bedacht. Dit hoofdstuk gaat in op de organisatie in de realisatiefase en op andere afspraken die de maatregelen uitvoerbaar moeten maken. Eerst wordt de huidige organisatie beschreven (bij het opstellen van de Gebiedsagenda), daarna welke veranderingen in uitvoeringsfase wenselijk zijn (paragraaf 6.1.). Daarna wordt een overzicht gegeven van alle maatregelen en de toedeling naar organisaties en de grote lijnen van planning en financiering (paragraaf 6.2.)

6.1 Organisatie in de realisatiefase

Organisatie bij het opstellen van de Gebiedsagenda
In de Broekheurne zijn de buurtkring Broekheurne, Stawel en de gemeente Enschede gezamenlijk opdrachtgever van het gebiedsproces. Zij hebben voor het opstellen van de Gebiedsagenda een onafhankelijke gebiedsregisseur aangesteld.

De gebiedsregisseur heeft een aantal uitgangspunten benoemd en op basis daarvan een organisatiestructuur neergezet (zie bijlage 2). Kernpunten zijn dat iedereen mee kan doen, dat alle onderwerpen besproken kunnen worden en dat openheid naar elkaar belangrijk is.

Het gebied staat voorop. De gebiedsregisseur is niet gebonden aan een belang of partij in het gebied. Om tot de Gebiedsagenda te komen heeft de gebiedsregisseur een Kernteam gevormd dat op een neutrale manier werkzaamheden uitvoert voor het goede verloop van het gebiedsproces. Het gaat om het voorbereiden van stukken, het doen van onderzoek, het voorbereiden van een nieuwsbrief, het organiseren van bijeenkomsten etc. Vanuit het gebied heeft de gebiedsregisseur een adviserende Gebiedstafel samengesteld met vertegenwoordigers van de voornaamste belangen uit het gebied. Tot slot besluit een Bestuurlijke Adviescommissie op het gebiedsniveau over wat wel en niet in de Gebiedsagenda wordt opgenomen. De gebiedsregisseur geeft direct leiding aan het Kernteam en is voorzitter van de Gebiedstafel en de Bestuurlijke Adviescommissie. Daarnaast houdt de gebiedsregisseur contact met zijn drie opdrachtgevers om de voortgang te bespreken en om vast te kunnen stellen of het gebiedsproces zich binnen de opdracht ontwikkelt.

Met deze organisatiestructuur is de Gebiedsagenda opgesteld. Daarnaast zijn veel mensen op andere wijze betrokken en is op veel manieren overleg gevoerd. Het overlegcircuit brengt de mensen bij elkaar. De structuur van Gebiedstafel en BAC maakt duidelijk wie aangesproken kunnen worden en hoe een vraagstuk wordt opgepakt.

Hoe zetten we de gebiedsorganisatie voort?

Naarmate het proces van het opstellen van de Gebiedsagenda vorderde kwam bij de bewoners en de (agrarische) ondernemers de vraag op naar de toekomstige wijze van samenwerken. Daarbij dachten ze aan de periode na de vaststelling van de Gebiedsagenda. Waar kunnen we dan terecht met onze zorgen als er zaken tijdens de uitvoering niet goed gaan, waar kan ik me melden als ik mee wil doen, op wat voor manier kunnen wij samen reageren op nieuwe ontwikkelingen? Wat betekenen die voor ons en hoe kunnen we blijvend meepraten? Deze vraag gaat verder dan de in de tijd beperkte uitvoeringsperiode van de Gebiedsagenda. De achterliggende vraag is ook hoe bewoners, bedrijven en grondeigenaren en de gemeentelijke overheid contact met elkaar hebben. Is de gemeente zichtbaar in het gebied en hoe is de gemeente aanspreekbaar?

Moet een burger voor afval het ene nummer bellen, voor een vraag over groen, over water, een vergunning telkens weer andere nummers of pagina's op een website. Of is er een centrale ingang, een bekend en aanspreekbaar persoon, die kan zorgen voor een informatie en actie? Deze vraag gaat verder dan alleen de Broekheurne en heeft ook betrekking op de andere delen van het landelijk gebied. Tijdens het opstellen van de Gebiedsagenda was de gebiedsregisseur in praktijk een makkelijk aanspreekpunt voor het gebied. De gebiedsregisseur krijgt veel vragen die anders via een omweg bij de gemeente terecht zouden komen of die daar niet terecht komen. De vraag is hoe de gemeente zich de komende tijd naar de Broekheurne wil presenteren, hoe de gemeente aanspreekbaar wil zijn. Vanuit de Broekheurne is behoefte aan meer zichtbaarheid, herkenbaarheid via een centraal aanspreekpunt in het gebied.

Een ander signaal gaat over de intensiteit van het overleg. Er wordt veel van bewoners en bedrijven gevraagd. Het overleg is frequent en gaat over wezenlijke vraagstukken. Moeten en kunnen we dat op deze wijze in de toekomst voortzetten? Diezelfde vraag leeft bij de betrokken overheden, die bovendien de financiering van de regisseur en zijn team voor hun rekening nemen. De vraag is hoe de uitvoering beter en handiger kan worden georganiseerd met behoud van de waardevolle elementen uit de huidige gebiedsorganisatie? Dat leidt tot de volgende aanpak.

Structuur

Ook in de fase van uitvoering blijven de buurtkring Broekheurne, Stawel en de gemeente Enschede gezamenlijk opdrachtgever van het gebiedsproces. Zij geven een onafhankelijke gebiedsregisseur opdracht de uitvoering te organiseren. De gebiedsregisseur en zijn ondersteunend Kernteam blijven behouden als vertrouwd aanspreekpunt voor het gebied. Vanuit het gebied blijven ook de Gebiedstafel en de BAC bestaan. Het behoud van deze twee gremia geeft de inwoners en de (agrarisch) ondernemers de meeste zekerheid dat ze betrokken blijven en hun invloed kunnen uitoefenen bij de realisatie van de Gebiedsagenda. Daarmee blijft de structuur ongewijzigd.

Figuur 36 Structuur van besluitvorming binnen het gebiedsproces.

In de realisatiefase gaat het om het oppakken, uitwerken en uitvoeren van maatregelen. Dat vraagt wel een andere aansturing van de inhoudelijke thema's. Nieuw is de uitvoering van maatregelen. Voor elk van de maatregelen uit de Maatregelenbundel is een of meer partners in het gebiedsproces direct verantwoordelijk. De maatregelen hebben het kenmerken van een project, met een opdrachtgever en een projectleider die tot taak heeft om het omschreven resultaat op een vastgestelde einddatum te bereiken binnen een daarvoor beschikbaar budget.

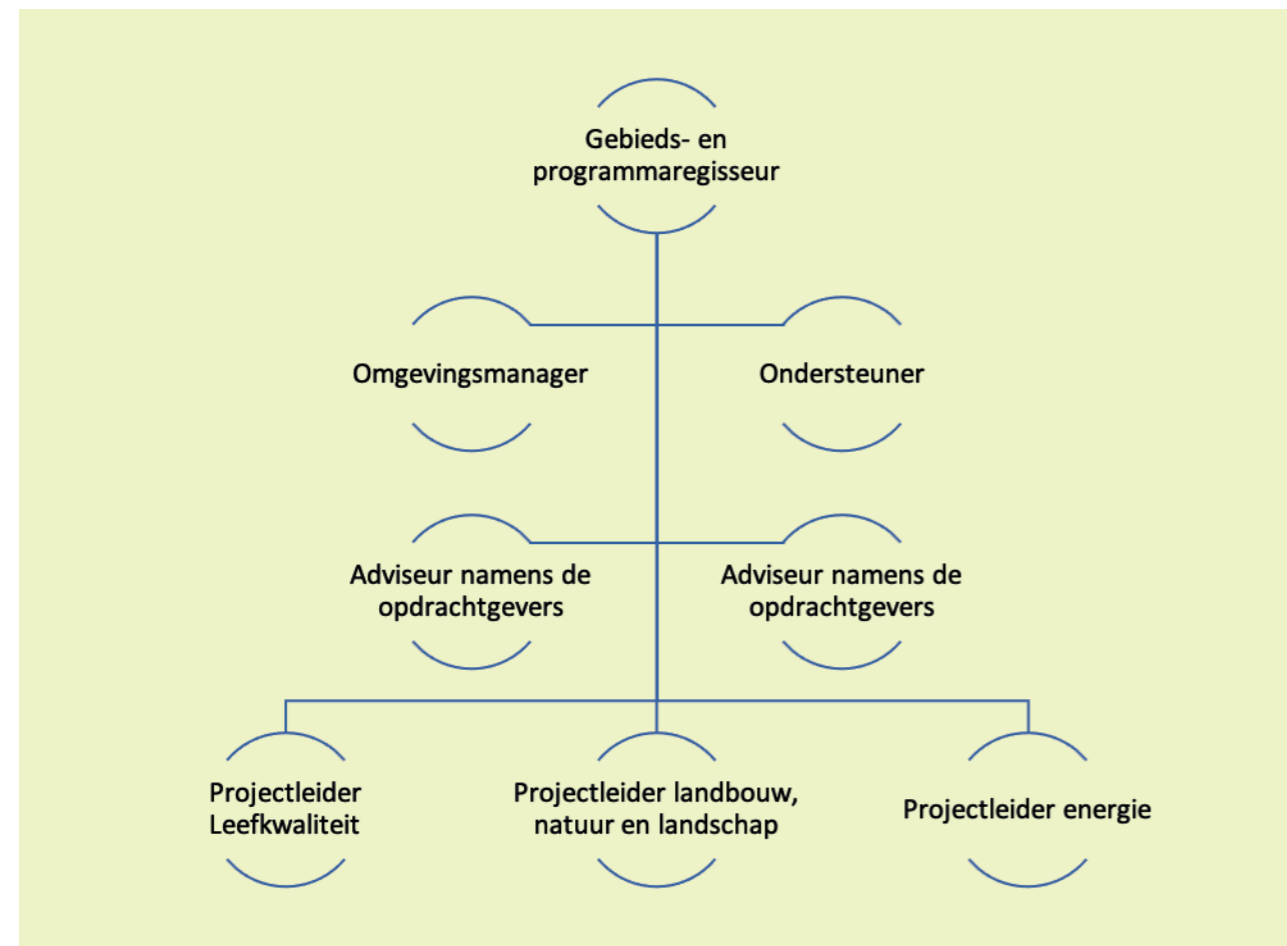
De projectleiders rapporteren over hun voortgang aan de gebiedsregisseur. Die signaleert wat goed gaat en waar hij moet zorgen voor bijsturing. Bovendien zorgt de gebiedsregisseur voor het behoud van

samenhang: bereiken alle maatregelen bij elkaar de in de Gebiedsagenda vastgelegde ontwikkelkoers voor de Broekheurne. Waar dat niet het geval is doet hij voorstellen voor bijsturing.

Daartoe houdt de gebiedsregisseur het gesprek met het gebied op gang en met de overheden en andere organisaties rond het gebied.

Daarmee wordt de gebiedsregisseur de programmaleider die overzicht houdt over de uitvoering van de Gebiedsagenda en die optreedt waar zaken vertragen of anderszins niet volgens plan verlopen.

Onderstaand organogram geeft een inzicht hoe de structuur er uit kan zien.

Figuur 37 Structuur van gebiedsprocessen in de uitvoeringsfase.

Invulling en intensiteit

In de uitvoeringsfase zal de samenstelling en rol van de Gebiedstafel ongeveer gelijk blijven. Voor de BAC is een andere opzet mogelijk. De BAC hoeft niet exclusief te werken voor de Broekheurne en kan haar taken voor alle gebiedsdelen in het landelijk gebied van Enschede vervullen. Dan ontstaat één BAC Landelijk Gebied Enschede, die met een vaste samenstelling functioneert voor alle gebiedsprocessen in het landelijk gebied van Enschede. Dat beperkt de bestuurlijke drukte. De samenstelling (groeperingen) en de invulling (personen) moet wel goed tegen het licht worden gehouden. Wat is de optimale samenstelling als de BAC voor heel Enschede werkt.

De intensiteit van de samenwerking kan afnemen tijdens de realisatiefase. Het zwaartepunt verschuift immers naar de maatregelen/projecten die in de Gebiedsagenda zijn opgenomen. Op gebiedsniveau zal het overleg minder frequent zijn. Omdat de structuur bestaat is het wel mogelijk om snel overleg te starten als daarvoor redenen zijn.

Onderstaand organogram geeft een inzicht hoe de structuur er uit kan zien.

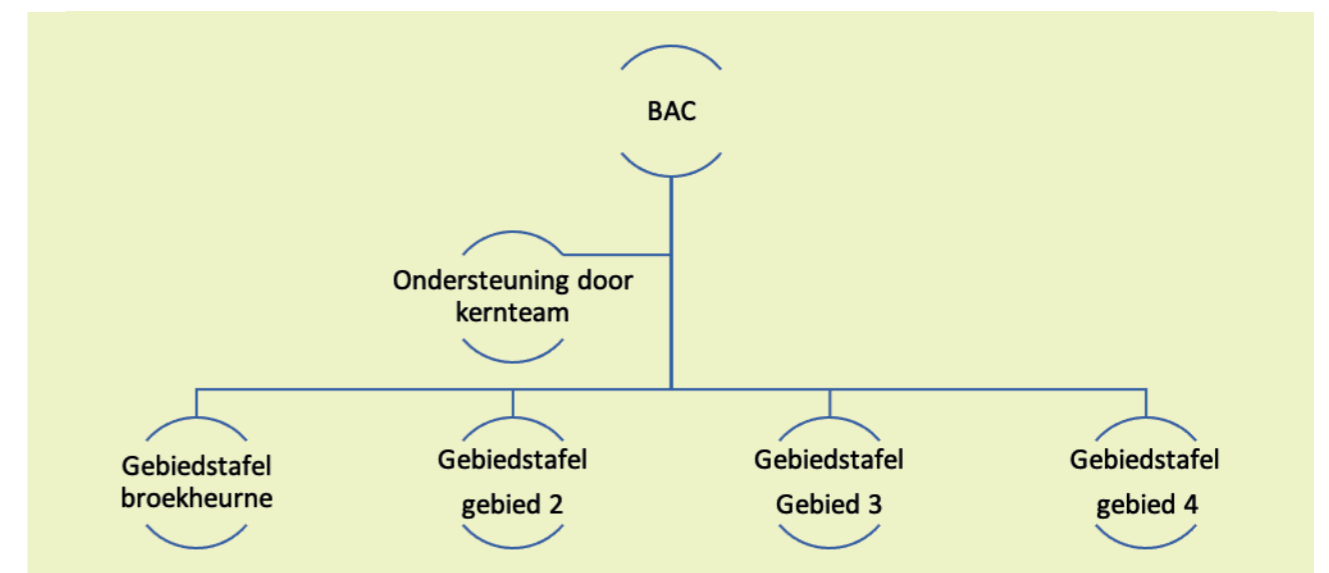
Relaties met de omgeving van de Broekheurne

Bij de uitvoering van de Gebiedsagenda is het nodig om contact te houden met de omgeving van de Broekheurne. De Broekheurne staat immers niet op zich en projecten en ontwikkelingen in de Broekheurne én bij de 'buren'

hebben invloed op elkaar. In positieve zin kan werk met werk worden gemaakt, maar ook kan overlast ontstaan. In beide gevallen is het nodig om met de omgeving af te stemmen. Een aantal relaties die nu al zijn te voorzien gaan over:

- Recreatiepark Rutbeek: de ontsluitingsweg is letterlijk de westgrens van de Broekheurne; het zonnepark kan leverancier zijn van stroom aan de recreatiewoningen; de recreatieve voorzieningen in de Broekheurne kunnen mede gebruikt worden door recreanten.
- Ontwikkelingen in Haaksbergen, zoals over de verkenning die daar plaatsvindt naar windturbines. De gemeente heeft gevraagd om hen bij te praten over de ervaringen met gebiedsgericht werken in de Broekheurne
- De uitvoering van het PPLG in zuidoost Twente. Gemeenten en provincie Overijssel hebben een samenwerking om het PPLG in dit deel van Twente gezamenlijk aan te pakken
- De waterkwaliteit in de Bruninksbeek, die doorloopt buiten de Broekheurne
- De bewoners van het stadsdeel Zuid van Enschede, die komen recreëren in de Broekheurne

Over deze en andere onderwerpen zal tijdens de uitvoeringsfase van de Gebiedsagenda afstemming plaatsvinden. Vanuit het gebied is de Gebiedsregisseur aanspreekbaar. Die zal vaak doorverwijzen naar de projectleider als het over de uitvoering van een van de maatregelen gaat.

Figuur 38 Structuur van de BAC over gebiedsprocessen in uitvoeringsfase.

Monitoring en rapportage

Nieuwe taak voor de gebiedsregisseur is om jaarlijks in een korte rapportage aan de drie opdrachtgevers te melden wat de voortgang van het gebiedsproces is. Daarin behandelt de gebiedsregisseur in elk geval drie onderwerpen:

- Per maatregel de voortgang, inclusief eventuele knelpunten en voorstellen voor de oplossing daarvan
- Het overzicht van de resultaten in relatie tot de doelstellingen van de Gebiedsagenda. In welke mate doet de gewenste ontwikkeling uit de Gebiedsagenda zich voor? Waar komen nieuwe opgaven op, zijn er ontwikkelingen die het proces versnellen of (gaan) dwarsbomen etc. Heeft dit gevolgen voor de set aan maatregelen, wat zijn eventueel voorstellen voor bijsturing?
- De samenwerking binnen het gebied, met de betrokken maatschappelijke organisaties en overheden, het functioneren van de gebiedsorganisatie. Wat gaat goed, wat kan beter en op welke manier kunnen verbeteringen worden doorgevoerd.

De gebiedsregisseur bespreekt deze voortgangsrapportage met Gebiedstafel en de BAC en stuurt de rapportage vervolgens naar de drie opdrachtgevers. De voortgangsrapportage wordt jaarlijks opgesteld.

Samenwerkingsovereenkomst

De Gebiedsagenda geeft aan welke kant de Broekheurne zich wil ontwikkelen. Daar is de inzet vanuit het gebied en van de overheden nodig. De Gebiedsagenda geeft de bedoelingen weer. Een Samenwerkingsovereenkomst tussen de voornaamste partners moet die bedoelingen nog meer zekerheid geven. Een Samenwerkingsovereenkomst legt vast wat elke partij inbrengt (geld, menskracht, beslissingsbevoegdheden) en welk tijdpad wordt gevolgd. Na het vaststellen van de Gebiedsagenda is dat de eerstvolgende stap die de Gebiedsregisseur gaat nemen.

6.2 Planning en financiering

6.2.1 Overzicht kosten en kostendragers

De Gebiedsagenda bestaat uit een ontwikkelingsbeeld (daar willen we naar toe) met maatregelen (daar willen we mee aan de slag). Zoals eerder gezegd is de Gebiedsagenda geen blauwdruk. Het geeft richting en benoemt de voorgenomen maatregelen. Die maatregelen moeten vervolgens worden uitgewerkt. Dan is het ook pas mogelijk om de kosten goed te ramen en de kostendragers te binden aan hun aandeel in die kosten. De Gebiedsagenda volstaat met een indicatie van de kosten en geeft aan welke kostendragers naar verwachting kunnen worden aangesproken.

In de onderstaande tabel zijn alleen de publieke kosten en kostendragers opgenomen. De investeringen die bijvoorbeeld de ontwikkelaars van een zonneveld of mestvergisting doen zijn buiten beschouwing gelaten. Die investeringen zijn er wel en zijn in veel gevallen ook cruciaal voor het welslagen van een maatregel.

In deze paragraaf is het overzicht per thema opgenomen. In de volgende paragraaf is voor diverse maatregelen een korte toelichting gegeven op de aannamen die daarbij zijn gebruikt. De nummering komt overeen met de nummers in hoofdstuk 5 en in de Maatregelenbundel.

6.2.2 Toelichting op kosten en kostendragers

Transitiefonds

Voor de uitvoering van de Gebiedsagenda zijn de middelen van het Transitiefonds van groot belang. De wet voor het instellen van het Transitiefonds is nog in procedure. De provincies krijgen een belangrijke rol bij de verdeling van de middelen. Dat doen ze op basis van een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Het opstellen, indienen en goedkeuren van het PPLG Overijssel moet nog plaatsvinden. Daarmee is nog niet zeker of de middelen uit het Transitiefonds beschikbaar komen voor de Broekheurne, wat de omvang van de geldstroom wordt en wanneer het geld vrij komt.

Toch is er vertrouwen dat middelen vrij gaan komen voor het uitvoeren van de Gebiedsagenda. Tijdens het opstellen van de Gebiedsagenda is rekening gehouden met de doelen van het Rijk en de provincie Overijssel. Met de provincie Overijssel is goed contact geweest en daaruit is gebleken dat de Gebiedsagenda past binnen het PPLG, zoals dat tot ontwikkeling komt. Dat biedt geen garanties, wel is het aannemelijk dat de inzet van het Transitiefonds mogelijk is. Voorwaarde is dat de beoogde effecten (zie onder doelbereik in paragraaf 5.4) ook daadwerkelijk bereikt worden.

Programma Transitie Landbouw Enschede

In haar Visie landelijk gebied zet de gemeente Enschede in op een landbouw met een duurzame, verbrede en op de stad betrokken bedrijfsvoering. De gemeente wil de agrarische ondernemers stimuleren om keuzen te maken die passen in deze ambitie. De gemeente stelt de samenwerkende partijen Landschap Overijssel, Stawel, LTO en Landschapsfonds Enschede (penvoerder) met een financiële bijdrage in staat om daaraan bij te dragen met een Programma Transitie Landbouw Enschede. De werkwijze van dat programma heeft overeenkomsten

Tijdelijke wet Transitiefonds landelijk gebied en natuur

Met deze wet stelt het Rijk een begrotingsfonds in om een reeks aan maatregelen te betalen. In het fonds komt ruim 24 miljard euro. Dat geld komt beschikbaar voor het terugdringen van de stikstofbelasting van de natuur en het verminderen van de emissies van broeikasgassen door landbouw en landgebruik. Het gaat verder om het beschermen en ontwikkelen van de natuur, het tijdig voldoen aan de Kaderrichtlijn water en de verduurzaming van de landbouw. De Tweede Kamer heeft de wet op 23 mei 2023 aangenomen. De wet ligt nu voor behandeling in de Eerste Kamer. De minister wil het fonds in het begrotingsjaar 2024 in gebruik nemen.

Thema Leefkwaliteit & Recreatie	Aantal	Kosten per eenheid	Kostenindicatie	Mogelijke kostendragers
LR-1 Multifunctioneel centrum	1	Projectleiding 50.000 Plankosten 50.000 Startkosten 100.000	200.000	Transitiefonds
LR-2 Toezicht en handhaving	0,5 fte	0,5 fte = 30.000/ j	210.000 (2030)	Gemeente
LR-3 Sociale veiligheid bij inrichting		Onderdeel van de reguliere kosten	Niet apart te benoemen	Initiatiefnemer
LR-4 Afval		Reguliere kosten		Gemeente
LR-5 Wegen		Reguliere kosten		Gemeente
LR-6 Buurtbus	1	PM		Transitiefonds
LR-7 Parels in landschap	PM			
LR-8 Recreatieve wegen	PM		1.000.000	

Thema Landbouw, Natuur, Landschap	Aantal	Kosten per eenheid	Kostenindicatie	Mogelijke kostendragers
LNL-1 Bedrijfsbeëindiging	3 bedrijven	2,2 mln excl. grond	6.600.000	Transitiefonds of LBV, AGF of MGA-2
LNL-2 stalaanpassingen	10 stallen	100.000	1.000.000	GLB-NSP, Transitiefonds
LNL-3 Individueel advies	15 bedrijven	5.000	75.000	Transitiefonds, Brede Coalitie Enschede, Agro&Food regeling provincie Overijssel
LNL-4 Praktijknetwerken	2 netwerken	30.000/jaar	250.000 (tot 2030)	Transitiefonds, Brede Coalitie Enschede
LNL-5 Groenstructuren	17 ha houtwal	Aanleg 1,90 m2 Beheer 2,70 m2 Afwaardering 7,00 m2	2.000.000 (30 jaar)	Transitiefonds, Bossenstrategie, ANLB
	10 ha houtwal zonneveld	Onderdeel investering zonneveld	-	Private partijen
LNL-6 Voedselbos	5 ha bos	90.000 / ha	450.000	Bossenstrategie
LNL-7 Bloemrijke akkerranden	1,8 ha	2.000 /jaar	105.000 (30 jaar)	Gemeente
LNL-8 Twentse erven	20	1500	30.000	Gemeente, provincie
LNL-9 Duurzaam bermbeheer	72 km berm 500 laanbomen	250 km/jaar 970 plant + onderhoud	540.000 (30 jaar) 485.000 (30 jaar)	Gemeente
LNL-10 Verdroging agrarische grond	725 ha	Analyse: 15.000 uitvoering: 1.500/ha	1.000.000 (stelpost)	Waterschap
LNL-11 Waterkwaliteit Bruninksbeek	Circa 5 km beekloop	100/strekkende meter	500.000	Waterschap, Transitiefonds
LNL-12 Verdroging landgoederen	Zie ontwikkel-idee	Inrichting gebied / herstel beek	PM	HOP-regeling
LNL-13 Landbouwstructuur	PM			GLB-NSP, Transitiefonds

Thema duurzame energie	Aantal	Kosten per eenheid	Kostenindicatie	Mogelijke kostendragers
D-1 Zonneveld	Bruto 48,5 ha			Private partijen, SDE++
D-2 Mestvergisting	10 boeren	Advies 2.500	25.000	Transitiefonds, GLB-NSP, SDE++, realisatie private partijen

Proces	Aantal	Kosten per eenheid	Kostenindicatie	Mogelijke kostendragers
P-1 Uitvoeringsorganisatie	2,5 fte	100.000	2.000.000 (tot 2030)	Transitiefonds
P-2 Monitoring voortgang	Jaarlijks	25.000 / jaar	175.000 (tot 2030)	Transitiefonds

met de maatregelen LNL-3 (individueel advies) en LNL-4 (praktijknetwerken) uit de Gebiedsagenda Broekheurne. Voor de financiering van deze beide maatregelen wordt het Transitiefonds als kostendrager opgevoerd. Hier is uitdrukkelijk de voorwaarde van bewezen effectiviteit op van toepassing. De effectiviteit van managementmaatregelen blijkt echter pas achteraf. In de paragraaf over doelbereik is daar de indicator van het eiwitgehalte in het ruwvoer genoemd.

Het is de bedoeling om de twee lijnen bij elkaar te brengen naar inhoud en financieel. Aan de partners van het Programma Transitie Landbouw Enschede wordt gevraagd om inhoudelijk te helpen of zelfs geheel zorg te dragen voor de invulling van beide maatregelen uit de Gebiedsagenda. Als na enige tijd de effecten daarvan zichtbaar en meetbaar zijn, kunnen de kosten alsnog worden gedeclareerd bij het Transitiefonds. Zo ontstaat een systematiek van voorfinanciering met gemeentelijke middelen via het Programma Transitie Landbouw Enschede. Als de effecten tegenvallen draagt de gemeente de kosten. Als de inspanning effectief is, komt de rekening bij het Transitiefonds terecht en kunnen de vrijvallende middelen op een andere wijze aan de uitvoering van de Gebiedsagenda worden besteed.

Gemeentelijke middelen

De gemeente Enschede heeft in haar begroting vanaf 2024 jaarlijks €600.000 beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het gebiedsgerichte beleid. Dit betekent €150.000 per jaar en per gebied. Voor 2023 is voor de uitvoering van de gebiedsagenda Broekheurne door de Raad een startbedrag van €100.000 beschikbaar gesteld. Bovengenoemde bedragen zijn middelen die als cofinanciering worden ingezet zodat een relatief kleine gemeentelijke bijdrage een multiplier in het gebied teweeg kan brengen. Daarnaast komen de maatregelen die gedekt worden binnen de reguliere budgetten van de betreffende onderwerpen bij de gemeente. Het gaat om:

- Toezicht en handhaving
- Wegen
- Afval
- Duurzaam bermbeheer
- Bloemrijke akkerranden en Twentse Erven

6.2.3 Planning

Een belangrijke kostendrager voor de uitvoering van de Gebiedsagenda is het Transitiefonds dat het Rijk instelt om in elke provincie de uitvoering van het Provinciale Programma Landelijk Gebied te financieren. De toekenning van middelen van het Rijk aan de provincie Overijssel moet nog plaatsvinden en daarmee zijn de omvang en het moment van beschikbaarheid van deze middelen niet bekend op het moment van afronding van de Gebiedsagenda Broekheurne. Wel beschikt de provincie Overijssel over instrumenten die nu al wel kunnen worden ingezet. De mate en het moment waarop de middelen beschikbaar komen zal van invloed zijn op de inhoud van de maatregelen en de planning van de realisatie.

Colofon

De Gebiedsagenda Broekheurne is in opdracht van de buurtkring Broekheurne, Stawel en de gemeente Enschede opgesteld onder regie van de onafhankelijke gebiedsregisseur Erik Back.

De Bestuurlijke Advies Commissie Broekheurne heeft de Gebiedsagenda in haar vergadering van 2 juni 2023 vastgesteld; daarna heeft de gebiedsregisseur de Gebiedsagenda afgerond en op 9 juni 2023 aangeboden aan de drie opdrachtgevers.

Bij de Gebiedsagenda Broekheurne horen een toelichting, een maatregelenbundel en een procesverslag.